

მიიღება ხელის მოწერა. ფასი 1 წლ., — 5 მან. 6 თვ.— 2 მ. 75 კ., 3 თვ.— 1 მ. 50 კ., 1 თვ.— 50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

საქართველოს კომუნისტური პარტია

მიზრი და სალიტერატურო შურონალი

რედაქცია ღიაა 10-3 საათ.

მისამართი: თბილისი, გაბაევსკიი პერ. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზისა: თბილისი კლდე.

ს ა რ ჩ ე ვ ი: წარსული, აწყო და მომავალი სიხსნობისა.—ალ. ყიფშიძისა. შირადან. — დუტუ მეგრელისა. ლექსი.—ი. მჭედლიშვილისა. „სემ ზოდითიკაზე“. — ნ. ნიკოლაძისა. კავკასიულ ქალთა სსზოკადოება.—ეკ. გაბაშვილისა. სსზოკადოება „კახეთი“. — დ. გამყრელიძისა. თავ.-აზნაურობის სვანსკებო კრება.—რ. გ.—ესი. ბაღკანეთის თმის შედეგები. ბიბლიოგრაფია.

წარსული, აწყო და მომავალი სიხსნობისა *

1

წერილობით მოხსენებაში დავით ქაიხოსროს ძე ყიფიანი, ასე განმარტავს ხიზნობას: ხიზნობა არის ისეთი საადგილ-მამულო ურთიერთობა გლეხ-მემამულე და ბატონ მესაკუთრეს შორის, როდესაც გლეხი დაბინავდა ბატონის მამულზე სამუდამოდ და იკისრა განსაზღვრული გადასახადი, რომლის შეცვლაზე არც ერთს მხარეს არა აქვს უფლება. უმთავრესი დამახასიათებელი თვისება ხიზნობისა ისაა, რომ ხიზანი ბინავდებოდა სამუდამოდ და შეუძლებელი იყო მისი აყრა ბატონის მამულიდან. თუ ამ განსაკუთრებულ თვისებას ჩამოვაცილოთ ხიზნობას,

მაშინ ხიზნობა დემგზავსება სხვისა მამულთ უფლება-აყრილ სარგებლობას და არავითარი ხიზნობა საქმეც აღარ გაჩნდებოდა. ხიზნობის მეორე დამახასიათებელი თვისება ისაა, რომ მამულის პატრონი შეზღუდულ-შეზღუდულია შესცვალოს და გაადილოს სახიზნო გადასახადი. ეს მეორე — დამახასიათებელი თვისება, თავის თავად, იურიდიულ ლოლიკის საფუძვლით გამომდინარეობს პირველ თვისებიდან, რადგან თვითნებობითი უფლება სახიზნო გადასახადის გადიდებისა გახდებოდა ხიზნის აყრის უფლებად, თვითნებობითვე. მაშასადამე სახიზნო ურთიერთობა წარმოადგენს მამულის პატრონის საკუთრების უფლების შეზღუდვას იმ მამულზე, რომელიც შეადგენს სახიზნო უფლების საგანს. მთელი არსი საქმისა სწორედ მამულის პატრონის ამ საკუთრების უფლების შეზღუდვაშია. შეწყენარება იმისი, რომ მამულის პატრონს უფლება აქვს გაადილოს, ან შესცვალოს თვისის ნება-სურვილით სახიზნო გადასახადი, ან თვისის ნება-სურვილით აპყაროს ხიზანი, ნიშანი იქნება იმისი, რომ ჩვენ ვშლით და ვანადგურებთ ხიზნობა უფლებას და მაშინ ათი ათასი სული ადამიანი, რომელთაც შეერყევა საუკუნო სიმართლის გრძობაც, პროლეტარად გარდაიქცევა. სოფლის ცხოვრებაში ახალ პირობათა გაბატონების შემდეგ, წინანდლის უფლების ძალა და სიმტკიცე შეირყა, მამულის ფასმა აიწია, ბატონის მოთხოვნილება შეიცვალა, შესუსტდა კავშირი ძველ მამულიურ ურთიერთობისა ბატონსა და გლეხის შორის. სხვა და სხვა თვალთ დაუწყეს ყურე-

*) იხ. „კლდე“, №№ 13, 15, 16, 17, 18, 19 და 20.

ბა ერთსა და იმავე საგანს და საარსებო უფლებათ; იჩინა თავი აზრთა წინააღმდეგობამ. ათი ათას სულ ადამიანს სულ ადვილად მოჯამაგირეობა (რუსულად: БЯТРАЖИ) მოელოდა, ადგილობრივ დებულების მეშვეობით რომ არ მიშველებოდა, რომელმაც დააკანონა ხიზანთა არსებობა. თითო-ოროლა მაგალითი ძალმომრეობისა, ძალდატანებისა და სასამართლოს უსამართლო განაჩენისა არაფერს არ ამტკიცებს ამ საქმეში. უმთავრესი აქ შეგნებაა ერის მიერ (რუს. მასსა) სიმართლისა და მთავრობაც ვალდებულია არ გადასწყვიტოს ხიზანთა საქმე წინააღმდეგ ერის შეგნებისა. არსებულ სახიზნო ურთიერთობის დაკანონება შეუძლებელია, რადგან იურიდიულის თვალსაზრისით ურთიერთობა იგი უფორმო და უსახურია. მაგრამ აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს მოწესრიგება სახიზნო ჩვეულებაზე აღმოცენებულ საადგილმამულო ურთიერთობის დამახასიათებელ თვისებებისა. საჭიროა იგი დამახასიათებელი თვისებანი უფლებიან ნორმებში მოვაქციოთ. ამ მოსაზრებათა ძალით დ. ქ. ყიფიანი ჰეიქრობს, რომ ხიზნებს უნდა მიენიჭოს უფლება გამოისყიდონ საკუთრებად ყველა ის მამული, რაც უჭირავთ, ხოლო გარკვეული უნდა იყვეს წესი და რიგი, თუ როგორ დავაჯილდოვოთ მამულის პატრონები იმ გადასახადის მაგიერ, რასაც ხიზანი იხდიდა პატრონის სასარგებლოდ. ყიფიანის აზრით დასახსნელ ფასის საფუძვლად უნდა დაიდოს სახიზნო მამულის*) **დღევანდელი ღირებულება** კი არა, არამედ ღირებულება **სახიზნო გადასახადისა**. რადგან მარტოდ-მარტო ამ გადასახადს ჰკარგავს მამულის პატრონი.

წერილობითი მოხსენება დავით ყიფიანისა ფრიად საყურადღებოა და თუ გნებავთ საოცარიც: სიტყვიერად ერთი სიტყვა და წერილობით მეორე. სიტყვიერად იმ აზრისა იყო, რომ მებატონეს უნდა მიეცეს ღირებულება სახიზნო მამულისა და ასამხლური იმისა, რაც ზარალი მოუვა ხიზნების ჩამორთმევითაო, ხოლო წერილობით იმას ამტკიცებს, რომ ხიზანმა შესყიდვის დროს მამულის ღირებულება კი არ უნდა გაიღოს, არამედ მარტო გადასახადის ფასიო, რადგან მარტო ამ გადასახადს ჰკარგავს მამულის პატრონიო. საოცარი შედეგი მოჰყვება ამ აზრის განხორციელებას. აი ერთი მაგალითი. ს. ტაბა (4 კომლი) იხდის წელიწადში ფულად 13 მ-

*) სახიზნო მამული, რუსულად: земли и угодья. რუსული ფრაზა ისე უნდა გავიგოთ, რომ ხიზანს შეუძლიან შეისყიდოს სახიზნო-სათვისის გარდა, სასერვიტუტო მამულიც.

ნეთს, უჭირავთ 600 დესეტინა მშვენიერი მამული. ასამხლური, ანუ დასახსნელი ფასი ამ მამულისა 60% კვალობაზე იქნება 216 მ. 66 კაპ., ანუ დესეტინა 36 კაპ. ჯერ-ჯერობით მარტო ამ ერთის მაგალითით დაკმაყოფილდეთ და ნურას ვიტყვი იმ 86 კომლ ხიზანზე, რომელთა მოვალეობა ასეა აღნიშნული სასტატისტიკო კრებულში: **ЪЗЛЯТЪ СЪ ПО-МЪЩИКАМИ**. ამ გადასახადს რა კაპიტალიზაციას გაუკეთებდა ბ-ნი დ. ყიფიანი, დღეს ცოცხალი რომ ყოფილიყო, ჩვენი გონება ვერ მიხვდება. თუ ასე ვიანგარიშებთ, რომ დღეში ცხენიანი კაცი ღირს 2 მან., მაშინ წლიური გადასახადი დაიქერს 730 მ. მისი კაპიტალიზაცია შეადგენს 12,160 მან. ამოდენა დასახსნელი ფასი, რაც უნდა დიდი მამული ექიროს პატრონის მხლებელ ხიზანს, სულით ხორცამდე დაჰლუპავს. ჩვენ პირადად მოტრფიალენი არ ვახლავართ არც ერის „გაპროლეტარებისა“ და არც „გაბატრაკებისა“. მხენელ-მთესველს უფლება აქვს როგორც მორალური, აგრედვე იურიდიული მოითხოვოს საკმარისი მამული სამუშაოდ. იგია შემომქმედი ეროვნულის სიმდიდრისა და მამასადამე უნდა ჰქონდეს იარაღი წარმოებისა, ესე იგი მამული ოფლის დასაღვრელად და სიმდიდრის გასაჩენად. ერის ამ კანონიერ მოთხოვნის დავაყოფილება არ ძალუძს კერძო კაცს, ეს დიდი საქმე მოვალეობაა ისეთის ღონიერის ინდივიდისა, როგორცაა სახელმწიფო, ანუ კოლექტიური ძალა მთელის ერისა.

ესიტყვით, განხორციელდა დ. ქ. ყიფიანის აზრი და 4 კომლ ტაბელ ხიზანს მიჰყიდეს ხუთ თუმანიანი დღიური 18 კაპიკად, მერე და განსვენებულ ს. ნ. ვეზირიშვილის ობლებს რაღა პასუხი გავცეთ? თუ სახელმწიფო მოვალეა იზრუნოს ტაბელებზე, ობლებმა რაღა დაამავეს? წკნელი მოუქიროთ და ხაროში გადავყაროთ? თუ ტაბელების „გაპროლეტარება“ და „გაბატრაკება“ არაა სასიამოვნო, მაშ არც ტყვიით განგმირულის კაცის ობლების გაცარცვა და გათახსირება უნდა იყვეს სასურველი და სახიერო ქვეყნისათვის.

საქართველოს თავდა-აზნაურობაზე რომ ლაპარაკობენ ხოლმე, თვალწინ, ვგონებთ, ინგლისის ლენდლორდები უდგიათ, ან გერმანიის „იუნკრები“, ან კიდევ რუსეთის ბობოლა „პომეშიკები“. საქართველოს სინამდვილე სულ სხვაა. სადაა ჩვენში დიდ-მამულიანი აზნაური? იყვნენ და აღარ არიან. აი რა სურათს ჰხატავს ფ. გოგიჩაიშვილი (იხ. მისი კრებული, გვ. XV და XVII) ჩვენის აზნაურების

მიწადმფლობელობისას: ტფილისის გუბერნ. ყოფილა სულ 5884 აზნაურული მიწადმფლობელობა, აქედან 10,81%-ს ანუ 636 კაცს ჰქონია 0—1 დესეტინა; 9,82%, ანუ 578 კაცს—1—3 დესეტინა; 7,63%, ანუ 449 კაცს ჰქონია 3—5 დეს.; 10,59%, ან 623 კაცს ჰქონია 5—10 დეს.; 6,25%, ან 368 კაცს ჰქონია 10—15 დეს.; 8,45%, ან 497 კაცს ჰქონია 15—25 დეს. მაშასადამე ნახევარზე მეტს თავადაზნაურს, ესე იგი 53,55% (3151 კაცს) ჰქონია მამული დაწყებული ნოლიდან (არარაობიდან) ოცდა ხუთ დესეტინამდე. ისეთი მამული, რომლის რაოდენობა 10 დესეტინაზე ნაკლებია, ყოფილა 39%, საშუალო მამული, ზომით 25-დან 100 დესეტინამდე ნაანგარიშეგია 23,33%; დიდი მამული (100—500) — 16,98% და სულ დიდი (500 დესეტინაზე მეტი)— 6,14%. ასეა აღმოსავლეთ საქართველოში, დასავლეთ საქართველოში ხომ უარესობაა. იმერეთში (იგივე კრებული, გვ. LXXXV) სულ 12857 სათავადაზნაურო მიწათმფლობელობა ყოფილა, აქედან ცხრა მეათედს ჰქონია მამული ზომით ნოლიდან დაწყებული 25 დესეტინამდე. 12,857 კაციდან 11.543 კაცს თვის სარჩენალი მამული არა აქვს. განა ამ ავლა-დიდების პატრონს წოდებას შეიძლება ვაკისრებინოთ ისეთი დიდის ტვირთის ატანა, როგორცაა უმამულო კაცის დაპურიანება მამულით? თუ ისე გადაწყდება საქმე, როგორც ჰფიქრობდა განსვენებული დ. ქ. ყიფიანი, მაშინ უეჭველად მოხდება „პოზიციის“ შეცვლა, სხვა არაფერი, ესე იგი ცხოვრებაში ილი, ან გარსოვილი „გაპროლეტარებას“ და „გაბატარაკებას“ გადარჩებიან, ხოლო ვინზე აბაზაძე, ან ჩიკოძე პროლეტარათა და მოჯამაგირეთა მორევში შესტურდებიან. ვგონებთ ყველა დაგვეთანხმება, რომ დიდის საქმის ასე დაბოლოვება ყოველად შეუწყნარებელია რიგიანად მოწყობილ სახელმწიფოში.

დ. ქ. ყიფიანი ურიგო იურისტი არ იყო და როგორც უკვე ზემოდ ვიხილეთ მოხდენილი და მწყობრი სქემა შეიმუშავა ხიზნობის მოსასპობად. იგი უნდა ჩაითვალოს თეორიით ხიზნობის საუკეთესო იდეოლოგად. მაგრამ სათქმელი ისაა, რომ ურიგო იურისტი არც კონსტანტინე ნიკოლოზის ძე რეიტერი იყო. რეიტერმა მკაფიოდ აღვიარა, რომ ხიზანთა საქმე საღაპარაკოდ გახდა კლუბინის ცირკულიარის შემდეგ, როცა, გამოუკლებლივ, ყველა იჯარაღარმა თავის თავს ხიზანი უწოდაო. ნადელის მიცემა უხერხულად სცნო, რადგან თვით მთავრობამ უარპყო ასეთი განზრახვა ტფ. საგლეხო

საქმეთა საკრებულოსი იმ მოსაზრებით, რომ დროებით-ვალდებული კაცი სხვაა და თავისუფალ წოდების კაცი სხვააო. რეიტერმა ამის გამო სწორედ იმ საშუალებას მიჰპართა საქმის გასათავებლად, რომელიც ერთად ერთი სწორი და სამართლიანი გზაა — მთავრობამ უნდა იკისროს მათი ბედის მოწყობაო. სხვა გზით სიარული ის იქნება, რომ ერთს გავაკეთებთ, ხოლო მეორეს წელს მოვსწყვეტავთ საბოლოოდ.

დღევანდელი პროექტი მთავრობისა, თუ როგორ უნდა გადასწყდეს ხიზანთა საქმე, რომელსაც იხილავს სახელმწიფო სათათბირო, სავსებითაა აშენებული დ. ქ. ყიფიანის აზრზე. მაშასადამე 1884 წ. გამოუქმული აზრი დღეს, 1913 წ., ისხამს სხეულს და ხორციელდება. 1891 წლ. 3 ივნისის და 1900 წლ. 5 ივნისის კანონი ასე რადიკულურად არა სწყვეტდა საქმეს, როგორც ამას სჩადის დღევანდელი კანონპროექტი. რასაც დ. ყიფიანი ამბობდა 1884 წელს, იმასვე იმეორებს ახალი კანონპროექტი, ესე იგი ხიზანმა შესყიდვის დროს მამულის ღირებულობის ფასი კი არ უნდა გაიღოს, არამედ სახიზნო გადასახადის ღირებულებაო. აღსანიშნავი აქ ისაა, რომ კანონპროექტის ავტორებმა უმადურობა გამოიჩინეს და განსამარტებელ მოხსენებაში ერთხელაც არ ახსენეს ის კაცი, ვისაც პირველად მოუვიდა ფიქრად ხიზნობის მოსპობა მამულის დახსნით კი არა, არამედ სახიზნო გადასახადის ღირებულების გამოსყიდვით.

დ. ქ. ყიფიანის პროექტი შეიცავდა სულ 14 მუხლს და ავალბდა ხიზნებს და მამულის პატრონებს სამის წლის განმავლობაში მორიგებით გაეთავებინათ საქმე. უკეთუ ამ ვადაზე მორიგება არ მოხდებოდა, მაშინ ხიზანს უფლება ეძლეოდა იძულებით მოეთხოვა დახსნა მამულისა, ხოლო არა უმეტეს ერთის დესეტინისა სასახლკარო ადგილისა თითო კომლზე და 10 დესეტინისა მინდვრის მიწებისა და ტყისა.*) მეშვიდე მუხლი თხოულობს: უკეთუ ხიზანი აღნიშნულ ვადაზე არ მოითხოვდა მამულის იძულებით დახსნას, მაშინ უნდა აყრილიყო და წასულიყო. უფლება ჰქონდა თან წაეღო ხიზანს მოძრავი ქონება და გადაეტანა სახლკარი და შენობანი. თუ სახლკარს და შენობას მამულის პატრონს დაუნარჩუნებდა, მაშინ უკანასკნელს შენობის ფასი უნდა მიეცა. ეს მოთხოვნა დ. ყიფიანისა შესახებ სამის წლის ვადისა რომ შეეტა-

*) ხიზანთა ისტორიამ მაგალითი არ იცის, რომ ხიზანს მოეთხოვოს იძულებით — შემასყიდვინეთ მამულიო.

ნათ 1891 წლ. 3 ივნისის კანონში, დღეს ხიზნის სახსენებელიც აღარ იქნებოდა. რად შეიტანა დ. ქ. ყიფიანმა ასეთი სახიფათო და ხიზნებისთვის საზარალო მუხლი კანონპროექტში, მასალებიდან არა სჩანს.

გაზეთი „თემი“ (№ 123) გვაუწყებს: „ღებ. ჩხეიძემ აცნობა დეპეშით გაზეთ „ზაკავკასკაია რეჩს“, რომ სახელმწიფო სათათბიროს საადგილ-მამულო კომისიამ გამოსთქვა სურვილი, რომ ხიზნებმა მათ მიერ დაქერილი მიწა-ადგილები საკუთრებად შეიძინონ გამოსყიდვის საშუალებით“. ამ დეპეშას მცირედი განმარტება სჭირდება. სახელმწიფო სათათბიროს კარგა ხანია წარუდგინეს ხიზანთა საქმის ლიკვიდაციის პროექტი, რომელსაც ხელი მოაწერა 37 დეპუტატმა და უეჭველია, მათ შორის ხელს აწერს ქართლ-კახეთის დეპუტატიც ნ. ს. ჩხეიძე. დედა აზრი პროექტისა ისაა, რომ ხიზნებს საკუთრებად დაუმტკიცოს ის მამული, რომელიც მათ უჭირავთ და მოისპოს უსასყიდლოდ ის გადასახადი, რომელსაც ხიზნები იხდიან. მდაბიოდ რომ ვსთქვათ, მუქთად უნდა მივცეთ ხიზნებს მამულით. ამის მთქმელმა და ამ მოაზრემ თავი რაღად შეიწუხა და რაღად შეადგინა პროექტი ხიზანთა საქმის ლიკვიდაციისა, ჩვენ ვერ მივხვდით. განა არ ემჯობინებოდა, პირდაპირ ეთქვათ: შორეულ საქართველოში სცხოვრობენ ხიზნები; დიდი ხანია ღალა-კულუხს იხდიან და ბეგარას ეწევიან. ღალა-კულუხის ძლევით და ბეგართ დიდი ხანია მოიპოვეს საკუთრების სრული უფლება დაჩეუებულ მამულზე და მაშასადამე დავაკანონოთ, რომ დღეიდან ხიზნები ვალდებულნი აღარ არიან იხადონ ღალა-კულუხი და ბეგარა და რაც მამული უჭირავთ, მათი საკუთრებააო. არ ვიცით, დეპუტად ჩხეიძის დეპეშა შეეხება ამ გულუბრყვილო და საარაკო პროექტს, თუ კავკასიის მთავრობის იმ ახალს პროექტს, რომელიც ამ დღეებში წარადგინეს სახელმწიფო სათათბიროში. როგორც ზემოდ უკვე ვიხილეთ, ახალი პროექტი აშენებულია იმ საფუძველზე, რომელიც წამოაყენა 1884 წ. განსვენებულმა დ. ქ. ყიფიანმა. ახალი პროექტი უფრო შორს მიდის, ვიდრე ამას ჰფიქრობდა დ. ყიფიანი, რადგან სახანავ-სათესის დახსნის შემდეგ ხიზანს რჩება ხელ-შეუხებლად სასერვიტუტო უფლება წყალზე, ტყეზე და საძოვარზე, ვიდრე მათს სარგებლობის შესახებ განსაკუთრებული კანონი გამოცხადდება. სასერვიტუტო უფლებანი ხიზნისა ყიფიანის პროექტში ბუნდოვანად არის მოხსენებული, ხოლო ახალს პროექტში ნათლად და მკაფიოდ. ამის მიზეზით

ვსთქვათ, რომ ახალი პროექტი უფრო შორს მიდის, ვიდრე ყიფიანის პროექტითა. ამავე მოსაზრების ძალით აქაურის მთავრობის პროექტი მიგვაჩნია უფრო რადიკალურ პროექტად, ვიდრე დავ. ყიფიანისა. იგი თითქმის უახლოვდება 37 დეპუტატის პროექტს.

ქართლ-კახეთის დეპუტატის დეპეშა პირველი მერცხალია. თუ სათათბიროს საადგილ-მამულო კომისიამ მოიწონა, ვსთქვათ, კავკასიის მთავრობის პროექტი, მაშ იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ თვით სათათბიროც შეიწყნარებს მას. ექვი არ არის, რომ არც სახელმწიფო საბჭო დაიწუნებს ამ პროექტს, რადგან საბჭომ უარის ტყეცა და ახირება ამისთანა საგნების განხილვის დროს არ იცის.

ურიგო არ იქნება გავითვალისწინოთ, რა შედეგი მოჰყვება ახალ კანონ-პროექტის მიღებას და დამტკიცებას. ერთი მაგალითი ზემოდ უკვე გახლდათ დასახელებული. ტაბელები საკუთრებად შეიძენენ დღიურ მიწას 18 კაპეკად, ესე იგი თითქმის უფასოდ. ეს საუცხოვო მაგალითი იმასაც გვიჩვენებს, რომ შეუძლებელი ხდება სამზღვრის დადება მთავრობის და 37 დეპუტატის პროექტებს შორის, რადგან თუნდ აგიღია 18 კაპეკი დღიურ მიწაზე, თუნდ არა. ასეთს სასყიდელს აზნაური არ „იკადრებს“ და გულის მოსაფხანად ამას მიიწევი: უსასყიდლოდ მივეცი მამული ხიზანსაო. აი სხვა მაგალითებიც: ახალსოფელს, ნადარბაზევს და გულხანდისს საჯავახოში უჭირავთ 1150 დესეტინა მამული. წელიწადში იხდიან 64 მან. ექვსის პროცენტის კვალობაზე კაპიტალიზაცია ამ გადასახადისა მოგვცემს 1066 მ. 66 კაპ. მაშასადამე დესეტინაზე მოვა ესე 93 კაპ. ან დღიურზე 46 კაპ.

ს. მღებრიანს (საჯავახო) უჭირავს 970 დესეტინა, გადასახადს იხდის სოფელი 96 მან. 60% პროცენტის კვალობაზე კაპიტალიზაცია იმ გადასახადისა მოგვცემს 1600 მან. მაშასადამე მღებრიანელებს დესეტინა დაუჯდებათ 1 მან. 65 კაპ, ანუ დღიური 82¹/₂ კაპ.

ს. ქანჭახს უჭირავს 300 დესეტინა და იხდის 27 მან. ამათ დღიური დაუჯდებათ 75 კაპ. ს. დიდჯვარებს უჭირავს 800 დესეტინა და გადასახადს იხდის 96 მანეთს. ამათ დღიური დაუჯდებათ 1 მან.

საჯავახოს მთის სოფლებში ბინადრობს ახალი ფორმაციის ხიზნობა. თუ დამტკიცდა ახალი კანონ-პროექტი, საჯავახოს ხიზნები მუქთად მიიღებენ მამულს, რადგანაც 18 კაპეკს და 1 მანეთს დღიურ-

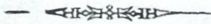
რის ფასად ვერ მივიღებთ. ბარში სხვანაირად მოეწყობა ხიზნების საქმე. ბარში ღალა კოდნახევარია, ხან ორი კოდი, ზოგჯერ მეტიც, ავიღოთ მარტო კოდნახევარი და ვიანგარიშოთ საშუალოდ რ ფუთი ხორბალი. რადგან მამული ორს წელიწადში ერთხელ იხვნის, ყოველ წლიურ ღალად ავიღოთ 3 ფუთი, ან 3 მანეთი. ამის კაპიტალიზაცია 6% კვალობაზე დაიქვრს 50 მ. მაშასადამე ბარის ხიზანს შედარებით მთის ხიზანთან გადახდება დღიურზე ზოგან ორმოცდა-ათჯერ მეტი, ზოგან ასჯერ მეტი. განა შესაწყნარებელია ასეთი უსწორ-მასწორობა? ერთი დავაქციოთ და მეორე ავაშენოთ, სადაური სამართალი იქნება? მართალია, ბარის მამული სჯობიან მთისას, მაგრამ მათ შორის არც ისეთი განსხვავებაა, რომ მთამ შეიძინოს დღიური 18 კაპ., ან მანეთად, ბარმა კი 50 მანეთად და ზოგან ამაზე ძვირადაც.

განსვენებული დავით ქაიხოსროს ძე ყიფიანი იმ აზრისა იყო, რომ ხიზნობა, უვადოა იგი, თუ საუკუნო, ყოველ შემთხვევაში უშვერი, უშესაბამო დაწესებულებააო, რუსულად: *безсрочно ли оно, или вѣчное, — во всякомъ случаѣ оно (хизанство) нехѣпо.*

ისტორიული ხიზნობა არც უშვერი იყო, არც შეუსაბამო. იგი შეეფერებოდა მაშინდელ ცხოვრების პირობებს და არავის ზიანს არ აყენებდა. „ნელეზოდ“ გახდა იგი 1864 წლის შემდეგ, როგორც ნათლად აღნიშნა კ. ნ. რეიტერმა და სხვებმაც. თითქმის ორმოცდა ათი წელიწადი „ნელეზურად“ იწარმოვა ხიზნობამ და რაღა საკვირველია, რომ დღეს „ნელეზურად“ თავდება.

შემდეგ წერილში განვიხილავთ ილია ქავკავაძის აზრს.

ალ. ყიფშიძე.

შ ო რ ი დ ა ნ

I

ახალი კრიტიკოსი

როდესაც ახალ ავტორისაგან ხელმოწერილ კრიტიკულ წერილს შევხვდები, გულის ფანჯრალით შევეუდგები ხოლმე მის კითხვას. ვფიქრობ, ეგებ, ღმერთმა ქმნა და გაგვიჩნდა მეთქი კრიტიკოსი, რომელიც წინააღმდეგ შედგენილ აზრით კი არ მოეპ-

ყრობა საქმეს, როგორაც საზოგადოთ ჩვენშია მიღებული. არამედ სიყვარულითა და თანაკრძობით გამსჭვალული, სისტემატიურად შეისწავლის მთელს მშობლიურს მწერლობას, შეიგნებს იმ პირობებს, როგორც სუბიექტიურსა, ისე ობიექტიურს, რომლებშიაც იმყოფება იგი და მხოლოდ შემდეგ დასდებს სათანადო მსჯავრს: რაც ღირსება აქვს არ დაუკარგავს და ნაკლულევანებასაც არ გაუზვიადებს. ასევე დავიწყე ბ. გერონტი ქიქოძის წერილი. „ილია ქავკავაძე მგოსანი და მოაზროვნე“ („სახ. გაზ.“ № 887) კითხვაც დ სამწუხაროდ ახლაც არ გამიმართლდა იმედი. ეს წერილიც ჩვეულებრივ შაბლონით არის დაწერილი და თითქმის უფრო მეტ უსამართლო სისასტიკესაც იჩენს ავტორი ჩვენი მწერლობის შესახებ, ვინემ სხვა მისი წინამორბედნი იჩენდნენ...

„დღეს ძნელად მოიპოვება ეროვნება, რომელსაც ჩვენსავით უშინაარსო და უსუსური მწერლობა ჰქონდესო, პირდაპირ აღიარებს იგი და ამის შემდეგ აბა რაღა იმედი უნდა ვიქონიოთ მისი, როგორც სალიტერატურო კრიტიკოსისა? საზოგადოდ დიდი ხანია ბედშავი ჩვენი მწერლობა იმ დაბალ ლობედ არის გადაქცეული, რომლის ადვილად გადათელვაც ყველას, ვინც-კი კრიტიკოსის როლში გამოდის, თავის მოვალეობად მიაჩნია, მაგრამ ამისთანა უკიდურესობამდის მანაც ჯერ არავინ მისულა. მართალია, თვით ბ. კიტა აბაშიძემაც ამ რამდენისამე წლის წინად რამდენიმე ფელეტონი უძღვნა რუს მწერლის არციბაშევის ცნობილ რომანის „სანი-ნის“ გარჩევას და იდეალად დაუსახა იგი ჩვენს ბელლეტრისტებს, მაგრამ ისიც-კი არ არის იმ აზრისა, რომ საზოგადოთ ჩვენი მწერლობა სრულიად უშინაარსო და უსუსური იყოს. პირიქით, ბევრი ჩვენი მწერალი შესანიშნავ მწერლად მიაჩნია, რომლითაც რუსეთში და ევროპაშიაც-კი შეეძლოთ ეამაყნათ. გარდა ამისა კიტა აბაშიძეს ყოველ შემთხვევაში იმდენი დეწლი მიუძღვის ჩვენის მწერლობის წინაშე, რომ ცალ-მხრივობა, რომელიც ხანდახან ემჩნევა ხოლმე მის წერილებს, ეპატიება და ბ. გერონტი ქიქოძე-კი, თუ არ ვცდები, პირველად უნდა გამოდიოდეს სალიტერატურო ასპარეზზე, როგორც კრიტიკოსი და პირველადვე ამისთანა უსამართლო, სრულიად დაუსაბუთებელ აზრის წარმოთქმა, მიუტევებელ ცოდვად უნდა ჩათვალოს! ამისთანა აზრების მოსმენის შემდეგ ჩვენი კრიტიკოსებისგან, რაღა გასაკვირველია, რომ ჩვენი საზოგადოებაც აბუჩად იგდებდეს მშობლიურს მწერლობას. გული აღარ მიუწევდეს ქართულ ნაწერების

საკითხავად, „სანიხსა“ და „კლიოზი სჩასტიას“ არ-
ჩეგდეს მათ და მწერლობაც, სათანადო თანაგრძნო-
ბას მოკლებული, შესაფერად ვერ ვითარდებო-
დეს?!

ღუტუ მეგრელი.

ვიპოვე აზრი ჩალად გდებული,
სულ უღირსი და მივიწყებული,
შეგებულე რითმით, შევასხი ფრთები
და დავანახე ქვეყნები, ზღვები.
დეე, იფრინოს დღეიდან სოფლად
ქეშმარიტების შიკრკად, მოხრობლად,
რომ უმნიშვნელოდ აღარა კვდება,
რაც ხელოვანის ხელთ ჩავარდება.

ი. მკვდლიშვილი.

ჩემ პოლიტიკასე*)

ბ. ნიკოლაძე

სამი მტერი ჰქვავს ქართულ განკითარებას. ერთი —
საკუთარი-მწერლობის აზრის სიფიწროე, თუ ინერცია
გახლავთ. მარტო ის სწამს და ახსოვს, რასაც დიდი
ხანია შესჩვევია. დედა-ენის მეტი თუ რამ სჭირია ვერ,
ბევრს როდი ესმის. მეორე უბედურება ის გვჭირს, რომ
ოჯახი, შკოლა ჯერ როდი გვაძლევს საკმაო მომზადე-
ბას. ამის გამო სხვის ლიტერატურაშიაც უფრო მხატვრს,
შემდარსს, შეშლილსა და უვიც მწერლებს ვეწაფებით,
ვინემ თანამედროვე ცოდნით დაიარაღებულს. მესამე, ორი-
გვამე უფრო მძიმე გასაჭირი ისაა, რომ ვისაც ჩვენში ღირსება
ნამდვიდა განათლების, სწორე ცოდნის შექმნა, ის როდი
ეკარება ჩვენს მწერლობას, ან ჩვენს საზოგადო საქმიებას.
ამ მიზეზით ესენი თითქმის ერთიანად ერთობ დაუშვა-
დებელ „მეთაურების“ ხელშია. სულ ცოტა, ცოტა, ჩემ
დროს ათას კაცს მანინე გაუთავებია ჩვენგანს უმადლესი
სასწავლებელი. სადაა მათი გავლენა ხალხის აზროვნება-
ზე?

ისინი, თუ უვიცები, წინამძღვრობდნენ არეულობის
დროს, როცა ერის საქციელი მის ბედს სწვევტს მთელ
მომავალ საუკუნისთვის? გაიხსენეთ ჩვენი, საზოგადოთ,

იმ დროის ამბავი: მოდიოდნენ ჩვენში მეთაურად ვიღაც
სრულიად უცნობი და უზრდელი კანტოები. არავინ იცო-
და, თუ ვინ იყვნენ, საიდან მოსულია, რა რჯულის ან
აზრის, სახელი რა ერქვათ, გვარი მათი რა იყო, რო-
გორი წარსული ჰქონდათ. „ამბოხება დავიწყოთ“, და-
იძახებდნენ და უველა მათ გაჰყვებოდა; როგორც თხას —
ცხვრის ფარა. ჭკუაში არავის მოსულია, მოეოსოვა მათ-
გან ან ახსნა, ან ცოდნა, ან სიმტკიცე: იფარფაშებდნენ,
სანამ გასაჭირი არ მოახლოვდებოდა და მაშინ კი მო-
ქუსლავდნენ და გაჰქრებოდნენ.

გინახავთ სდამე სხვა ერი, ასე მხატვდ რომ გაჰ-
ყოფოდეს პროფეკატორს, რომელიც ახლა, იქნება მთავ-
რობას არწმუნებდეს, ქართველი ერი სულ ბუნტის თავია,
კაცი მას ვერ ენდობაო. სად გაჰქრა იმ დროის ჩასწავ-
ლი ხალხი, რად გახუმდა; რატომ თავისი მოვალეობა
არ შეასრულა ერის გაფრთხილებისა, ხელმძღვანელობისა,
თვალის ახელისა? აი ამ ჩვენებურ ცრუ ამბოხებაზე მით-
ქვამს, სისულელე გახლავსთ მეთქი. ბატ. ურო კი მი-
წერს ამბოხება სძელსო. დიადც მეძულება უველაფერი,
რაც ჩემ ქვეყანას ვგებს.

სემო ჩამოთვლილი სამი ჭირის მიზეზით აირია
ჩვენში საზოგადო აზრი, როდიდა ვის შეუძლია სკელ
უბრადო საქმის გარჩევა. ამბოხება, რეკოლიუცია ქვეყ-
ნიერობის არსებობაში ისეთივე იშვიათი „ერთ-წუთი“
მოვლენაა, როგორც ელვა, მეხი. შესაძლოა გა-
ნა, ჯდამანი სულ იმას ნატრობდეს, რომ ჭკე-
ქხილი და მეხის ტუხა განუწყვეტელი იქოსო, რომ
სხვა ძალა ქვეყანაზე არ მოქმედებდესო, და მუდამ მეხის
მზადებაში ლეგდეს თავის ღობეს? განა მეხა, ფურთონა,
მაწის-ძვრა კაცის ხელით მზადდება? უეჭველია, ღვინო
ვერ დადგება; თუ შოფთიანი დუდილი არ გამოიარა.
ტუბილი რომ დუდს, მასი სობინძიურე ზედა პირზე ქა-
ფად ფარფაშებს, დადულების შემდეგ კა თხლედ შეიქ-
ნება და ღვინოს ძირში მოექცევა. იქაც როდა დაიტო-
ვება, თორემ ღვინოს ააშურალებს და დასწახკავს. დე-
დილი, შოფთიანი დუდილი, ამ ხაირად საჭირთც არის,
კეთილ მოფეუელიც. ხე თუ აქედგან ის აზრი გამოდას,
რომ ღვინო ნიადავ უნდა დუდდეს? კაი შვილიც დეგე-
ბა!

ბადდს ღვინის კეთებაში, რასაკვირველია, მარტო
ქაფის ფარფაში, ბუშტების ტკაცდა ტკეუნი, მოძრობა,
ხმაურობა ახალისებს და ამახსოვდება, თორემ რა გაე-
კება იმ ხელის, ჩემის, შეუმჩნეველის ხანგრძლივი პრო-
ცესისა, რომელიც ურძნის სიტკბოს სწორტად აქცევს?
ბავშვს ეს არც კი მოეთხოვება. მაგრამ რით აიხსნება
ესრეთივე შეცდომა მოხდილისა და ვითომ განათლებუ-
ლის მწერალის?

*) იხ. „კლდე“ № 20.

მარტო იმ გარემოებით აიხსნება, რომ ჩვენი ევრედ წოდებული „მოწინავე“ ხალხი ჯერ კიდევ მეტაფიზიკის გავლენის ქვეშ იმყოფება. აგრე გასინჯეთ, თვით ექიმებიც კი, რომელთაც თავიანთი საკანი თანამედროვე სწორი ცოდნის, ბუნების-მეტეფიკლების მეთოდით შეუსწავლიათ, სოციალურ და პოლიტიკურ საქმეებზე ძველ, მეტაფიზიკურ, მთაწრებს ვერ ასცილებიან. ჩვენს მწერლობაში ბ. ი. გომართელი სახინო მაკალითა ამ ორმხროვან გავლენას ხადადის. ამ მოვლენის მიხეცხი ის არის, რომ სოციალურ და პოლიტიკურ საგნების მასწავლებლად ახალგაზრდობას რუსეთში კანტისა და ჰეგელის მეტაფიზიკით გაუღენთილი მწერლები, ბელინსკი, ჰერცენი, ჩერნიშევსკი, ლავროვი, სტრუვე და სხვ., ჰყავდა. ამ სკოლის გავლენისაგან თავის დახსნა და თანამედროვე მეცნიერული ეკონომიკის თუ პოლიტიკის შეთვისება მეტად ძხელია, მით უფრო, რომ ჯერ კიდევ გადაუთარგმნელია რუსულად თითქმის უველა ის თხზულებანი, რომელთა მეთავეთ ეს ორი დისციპლინაც ამ უკანასკნელი ხუთმეტე, ოცი წლის განმავლობაში მეცნიერულ მეთოდზე აქნდა. აი რა მიხეცხით ბეგრ ჩვენს შემარცხნეს თავი მეტად დაწინაურებულად მიანია და ის კი ვერ შეუმნეკვა, რომ მისი ახრები მარტო მადინის დროს, ამ სამოცი წლის წინად, ემატიებოდა იმ დროის მოწინავეს; ესლა კი ჰეგლზე კანის თვალში უვიტობად ითვლება.

ბრძოლას კი არ უარეუთფ—როგორც ბ. ურო მქამებს,—ვამბობ ბრძოლას შესავერი მხადება უნდა მეთქი, აი, მაგალითად, რა შედარებით ვხსნიდი იმ ბრძოლის უნაყოფობას, რომელიც მოწინავე რუსის მარტამ ამ ოცლა ათი წლის წინად მოიხდა და წაავთ. ვადარებდი რუსეთის და სახლვარ გარეთელ წრებს:

„აქ (რუსეთში) ისეთი პირები მეთაურობდნენ, რომელთაც სრულიად არაფერი გავეებოდათ არც ფინანსების, არც ტეხნიკის, არც ვაჭრობის, არც თავიანთ ქვეყნის ეთნოგრაფიის. სამხედრო ან საზღვაო საქმეზე ხომ რალა ლაპარაკი უნდა. სწავლა თითქმის ყველას ჰქონდა—რაცა ებადა—მარტო ლიტერატურული, ფილოლოგიური ან იურიდიული, ისიც ვიწრო სამსაჯულო მხრის. საზღვარს გარედ კი ყველა პოლიტიკური პარტიის კადრი და შტაბი სხვა და სხვა სპეციალისტობის საჩინო მოღვაწეებისაგან არიან შემდგარნი. პარტიებს იქ მეტად რთული სასიცოცხლო საქმეები მორიგათ უდგათ წინ, რომლის მართვა ერთობ მარჯვე ღონისა და ცოდნის მიხმარებას თხოულობს; ამიტომაც მეთაურებს გავლენის შერჩენა როდილა შეუძლიათ მარტო ფრაზების რახარებით ან მიუწვდომელ სიმალისკენ ფრთების ფართხალით. რუსეთში კი თვალსაჩინო საზოგადო, თვით მწერლური მეთაურობა—თითქმის „ფიქრთ მეუფება“—ერთობ ღარიბი ცოდნის პატრონებს ებარათ. ესენი თავიანთ თავს და საზოგადოებას მუდამ მარტო იმ საკითხებს გარდაუშლიდნენ, რომელიც ყან-ჟაკ რუსსოს, ან კიდევ მახე უფრო

ძველებსაც გადალტბილი ჰქონდა. („ნილოე“, 1906, № 9, გვ. 254).

ამ გვარ ჩამორჩენაში მეთებ საზოგადოებას, ამისთანა მეთაურების მატროსს, დიდაც არავინ ურჩევს, არა თუ სხინფათო ბრძოლას ჩინებულად გამოწვობილ მთავირდაზირესთან, სულ უბრალე საქმიანობასაც. ჩვენებურ (იმერელ) მეთაურებზე ბევრად უფრო გამოცდილები ჰყავს ქართლ-კახეთს. მაინც დახეთ, როგორ მიჰყავთ მათ—ბრძოლას ვინ სხივის—ისეთი უბრალე, ნაცადი საქმეები, რომელშიაც მიმხმადობის მეტი კანს არაფერი სჭირია, მაგალითად: გიმნაზიის მოვლა, თეატრის, გიმნაზიის შენობის აკება, რეინის გზის გაყვანა. ნუსხა რაა, ისიც კი ვერ შეუდგენიათ სისწორით. მიზნის მიწვენას რა საშუადება დასჭირდება, ის ვერ უნაგარიშნიათ. ხეირიანი ზირთბა ვერ დაუწერიათ ბანკთან. ისიც არ სცოდნიათ, რომ რეინის გზის შოფნა, კონტეისის გასხორციელება ინჟინრის საქმე კი არაა—მათ მარტო შენებას ასწავლიან—თხოულობს დრამ ეკონომიურ, ფინანსიურ, იურიდიულ ცოდნას და გამოცდილებას. მოგესხებათ, მრეველად მოზირდაზირის იურისკანსულტი აუყვანიათ, იმასაც ვერ მიმხვდარან, რომელ მხარეს იცავდა ეს მრეველი. რადა საკვირველაა, რომ ის ჩვენ მეთაურებს ეირამალაზე გადიუვანდა? ესკე არ დაემართათ ჩვენს პოლიტიკურ უთავო მეთაურებს? მათი შეცდომის ათას მაგალითიდან ერთს მოვიყვან: ახეთის ბრძანებით ბოიკოტი რომ გამოუცხადეს ზირველ სხნელმწიფო სათათბირთს ამ გარემოებებში, ამ განვითარების ხადას, ვინმე ახდაბს განა ისეთ მსწრაფელ-მოქმედ საწამლავს, როგორიც სტრიქინია, თუმც ხანდახან, იშვიათად, მწია დოხებით ივით წამლად ვარგა? ჩვენ ხადას ის მირილი ეკონება, ქვეყნას დააღუშვინებს. აი რა მთაწრებით გამოვათქვი ახალი მეცნიერების დასკვნა: „გონიური კაცი და ერი თავისუფლებას, თუ ავტონომიას მით იძენს, რომ ნგარიშიანი მართვით ჟერ თავის შინაურ, მერე სამრეწველო, შემდეგ საზოგადო, ბოლოს პოლიტიკურ საქმეების საშუალეობათა იგროვებს უმადლესი სხნელმწიფო საკითხის საწვევტად“ (იხ. „*Мечта и Жизнь*“, XIV). ნუ თუ ამ მურეველ დედა-აზრს ჩეი პოლიტიკისას სინილისიერი ვინმე გადაქცევს შრომის, ბრძოლის, ავტონომიის უარეოფად, მონობის ქადაკებად, რექტიის მომხრეობად.....

ბ. ურო ამ დედა-აზრს ებრძვის. სწერს: „კერძო ზირს, დაწესებულებას ვერ შევადროთ მთელ ერს, სახელმწიფოს, ესე იგი ავტონომიას. კერძო ზირი მომაკვდავია, და ერი კი უკვდავია!“ ესეც მეტაფიზიკა განლაკია. შორს რომ არ მივაკითხოთ, ამერიკაში რომ არ მოგვიხდეს წასულა მთელი რასების გაწვევტის საძიებო

ლად, მარტო ჩვენს სამხედროებზე რამდენი ერთი სსე-
ბაც კი გამწვადრა? წვრილმანუსი რომ თავი დაჯანსოთ,
სადა მთიებებისან ისეთი მსოფლიოს ჰატონები, რა-
გორიც მიდიელები, ასირიელები, ბაბილონელები, ფი-
ნიკიელები იყვნენ? ჩვენს დროს არ იყო, ჩერქეზების
სახელი რომ ამოიფხვავა რუკიდან? ვინ იტყვის, ამას
შემდეგ, ერი უკვდავია? თანამედროვე მეცნიერებს არა
თუ კერძო ერის, მსოფლიო ენერჯის უკვდავებად აღარ
სწამს: დაილევა, ამტკიცებს. არ შეუტყვია განა ეს ბ.
უროს? ერის კერძო ზირებისგან განლაგებულ აგრეთვე
მეტაფიზიკის ნაშთია. მარტო მას ეგონა ერი რაღაც
განკერძოებული „სუსტ“ ციანს“ არის გახეილიო.
სწორე ცოდნის თვალში კი ერი მის კერძო ზირებისგან
და მათ დაწესებულებათაგან შესდგება. თუ ესენა ცალ-
ცალკე უარვისი ან გადატაკებულნი არიან, ერიც სუსტი,
ღარიბი იქნება და დიდს ვერას მოახერხებსო.

თვით ბ. უროც გრძობს თავის მხილებას სისუს-
ტეს. „ნიკოლაე მხოლოდ იტყვიან უარყოფის ბრძო-
ლას, საქმით კი ის მეტადელი იყო და არის. მთელი
მისი ლიტერატურული მოღვაწეობა ბრძოლაა. თუმც ამ
ბრძოლას საფუძვლად პრაქტიკული მიზანი უდევსო“,
სწერს.

ნუთუ მარტო ლიტერატურული ჩემი მოღვაწეობაა
ბრძოლა? საზოგადოებრივი რომ ბრძოლა არ იყოს,
ამდენი მტერი განა დაქსედა? ხომ არ ვმწერლობდი
ახლა? ხედავთ, მაინც, წაქცეულსაც მეტყვიან. რომელ
ზირადი მიზნის მიმდევარს გასჩენია სადმე ან რაღაც
ამდენი მოწინააღმდეგე, განა თვით ამ ბრძოლის სიძა-
რე არ აჩენს მას სიმაღლეს? სასაცილო ისიც არაა,
რომ ჩვენს მეტაფიზიკის ჩემი ბრძოლის საფუძველი—
პრაქტიკული მიზანი—ნაკლად მიანია! მართალია, სი-
ცოცხლე, ლეკვივით, მოვარისთვის ეეთაში და ზუვილ-
ში არ გამიტარებია. მიუწვდომელ ოცნების, ბრმა მი-
ბაძობის მაგიერ მიზნად ყოველთვის მქონია ჩემი ქვეყ-
ნის მორიგი საჭირების შესწავლა, დაკმაყოფილება. ამ
ჩემს „პრაქტიკულს“ მიმართულებამ, არა თუ ზოგი
რამ გამარტებინა, ამ საცლადობას და მასუხის გებას გა-
დამარჩინა, რომელიც ჩემ მოწინააღმდეგეების ხსოვნას სა-
მუდამო დაღად დაემჩნევა. არავინ გამიბრძოვებია რჩევით
—რასაც ფლობთ, რასაც გაძევდნენ, წინელი ჰკარით,
მანანა მოგელისთ ციანაო. არავინ დამიღუბავს უსწორ,
უმიუდო ბრძოლაში ჩათრევით, არავის დატანჯული სახე
სინიდაის არ მიშეოთებს: მე სადა ვარ, და შენ სადა?
ჩემ ნაშრომში ვერავინ ვერაფერს გამოძინის ქვეყნის
შემდგენელს, მღუბველს. მას ბევრი ხაში თაობა დასტა-
კებია, მოვარეს რად არ ეპოტინებოთ, მაგრამ ვინც მო-
წიფებულა, მიმხვდარა რომ ეს ღირსება ყოფილა. და,

ბ. ურომ ამას „მონობა-მორჩილება“ უწოდოს, „ბიუ-
როკრატიის მსახურება“, იმის დაწვრაც გაბედოს „ნიკო-
ლასის ცხოვრება რაც იყო, უმჯობესია მისთვის, არ
გავისენათო!“ რა ესმის, რა სპეტაკი ხელი უნდა
ქტონდეს სხვის ცხოვრების შემხებს? ვაპტიოთ ეს ხა-
მობა ბ. უროს, იქნება გასწორდეს. თორემ ნახავს, ღაფს
როდი დაჯჯერებ, ცეცხლში ვურგავ თავს.

განსაკუთრებით იმით ჯიბითობს ჩემზე ბ. ურო—
ავტონომიის, ქართველობის მტერია, შავრახმელია,
ძველ თავის აზრს უდალტაო. დროა ეს მხარეებზე გა-
მოკვივლიოთ. განზრახ ხმა არ ამომიღია შარშან ამ სა-
გახზე შემწამებდნენ—არჩვენების აქით თუ იქით გადახ-
რას შეცადინაბსო. ახლა კი, როცა ბრძოლა დაცნა,
უფრო გულდამშვიდებით შეუძლია ეველას ამ კითხვების
განსჯა და გადაწყვეტა.

რად ვიქნებოდი ავტონომიის მტერი, როცა მთელი
ჩემი მოღვაწეობა—როგორც წინად დავამტკიცე—თვით-
მართველობას მოვანდომე? ავტონომიაზე ყოველთვის
მარტო იმას ვამბობდი, რომ რასაც ჩვენში ამ სახელს
არქმევენ, მეცნიერებაში „ფართო ავტონომიური თვით-
მართველობა“ ჰქვია, და ჩვენც ეს სახელი რომ ვისმა-
როთ, უფრო ადვილად მივაწვეთ მიზანს მეთქი. მტრო-
ბაა ეს, თუ მოვერობა?

სახელზე უთანხმოება ჩვენ ვერ გავუერიდა. მარტო
ის გარემოება გვაშორებს ერთმანეთს, რომ ჩემი წინა-
აღმდეგეები მართლა კი არ ემსახურებინან ავტონომიას და
ქართველობას, ახეხად ხმარობენ სულ სხვა საქმისთვის,
რომელსაც არა თუ არასოდეს არ მივმხრობივარ, ბავშო-
ბიდან როგორც ნახავთ—ცხარედ ვებრძოდი, სწორედ
აი ამ ავტონომიის და ქართველობის ერთგულობით.
ავტონომიის (ესე იგი ფართო თვითმართველობის) და
ქართველობის საქმე მარტო ღოთაღურ ნიადაგზე იქნება
დაცული. მას საძლადო სრულიად არა აქვს-რა. უეიდუ-
რესობა მას ერთიანად ღუბავს. ქართველობას რა საქმე
აქვს მშრომელ ჯგუფთან,“ რისი მოვანა შეუძლია მისი
წყალობით? თავთ ამ ჯგუფს—სხვა ქვეყნებში—მომავალი
აქვს. განაკონსტიტუციურ მხარეში! რა ხელი გვაქვს იმ
კითხვასთან, თუ ვინ იყო მართალი ან მტყუანი კარნაგის
აფეთქებაში? ორივე შავ წყალს წაუღია.

უეიდურესობის მომხრე ვერსად ასცილდება სოციალ-
დემოკრატიის გავლენას. ცხოვრება მარტო ამ ზარტის
აწოდებს თავ უზოგავი ბრძოლის მასლად: მუშის, უქო-
ნებო, უემედო ხალხს, რომელსაც დასაკარგავი არა აქვს-
რა და ყოველი ნაძლადევი მოგებას უქადის. ქართველო-
ბის მიზნები კი მარტო ზომიერების გზით მიიწვენება.
ამას გარდა ვინ არ უნდა იცოდეს, თუ რა არსებითი შე-
ურიკებლობა სოფელს ქრთულ საქმეს და შრომის ჯგუ-

ოვის აკობინიზმის შუა? აკობინიზმის საძირკველი, იარაღი, მისი შინაარსი ცენტრალიზაცია არის ე. ი. ეს აკობინიზმი, რომ ცდილობს ადგილობრივი თვითმართველობა, პროვინციალური სხვა და სხვა ფეროვნება, კერძო ერება და მხარეები ბრძაღ დაუმონოს ერთ მოთავე ძლიერებას. აკობინიზმი არ იყო, ერთაანად რომ მისმა საფრანგეთში ეოველი წაშთი ერთგული თვითცნობის და ფედერაციის საქმე სისხლის მორეგში ჩახსრნო? დიდი სამეოფოების მსკედელა ჰაწია ერს განა უშველის?

ეს იმდენად სწორი, უტყუარი კემპარიტებაა, რომ ეოველთვის, როცა ჩვენში რამე ნამდვილი კითხვა, რეალური საქმე განდება, იმ წამსვე მტკიცე „ბლოკი“ იკვრება ამ ორს ვითომ მტერს, სოციალ დემოკრატებს და ფედერალისტების შუა. მათი უკიდურესობა მათგან ერთ ზარტიას არდგენს, დანარჩენი საზოგადოების წინააღმდეგ. მათი ცრუ ბრძოლა ცარიელი თვალთ-მაქცობა, ხალხის მოტყუებაა. ორივე ზარტია თავის მიზანს, სახსარს, პროგრამას, ხელმძღვანელობას ჩვენში და ჩვენს საჭიროებაში კი არა, სხვაგან ეძებს და შოულობს, ისეთ უცხო წრეებს და მიმართულებაში, რომელთაც ქართველობასთან არც საერთო რამ აქვთ, არც არავითარი მსგავსება. ცარიელი უკიდურესობის მეტი მათ არაფერი ამოქედებს. არა თუ წინასწარმეტყველობა, დიდი ანგარიშიც კი არ სჭირია მტოდნე კაცს, მისხვდომათ, — ამ ორ უკიდურესობისაგან რომელი მოერევა და შთანთქამს მეორეს? რასაკვირველია ის, რომელსაც უცხოეთში უფრო თვალსაჩინო უკეთ გაწვრთნილი მაგალითი თუ ხელმძღვანელი აბადია, შინ კი მეტი და უფრო სანდო მასდაეკულება, ისეთი მასდა, ვისაც მთა და ბარის გაწვრთება არა თუ არას ავნებს, კიდევ არგებს.

ახლა თვით უკიდურესობაზე უნდა გავიმხილოთ ამ დროის მეცნიერების მოძღვრება. უკიდურესობა მარტო მანამდია შესანდობი, სანამ ხალხის დაბალი, უმეტარი წრეების დვიძებას, წრთვნას, ამაღლებას ემსახურება, სანამ მოსამზადებელი შოლის რთლს ასრულებს ერის ზოლიტიკურ ზრდაში, ისიც იმ ზირობით, თუ მოწაფეს საყს-ზოკენ არ იტყუებს. ვერ დაითოვლის ადამიანი, თუ, ასეთ უკიდურესობას, რამდენი უბრალო მუშა ნელსუნა, შუეშჩეკლად ჩინებულ, სასარგებლო ბურჟუად კადქცევია, არა თუ ერობასა და ამერიკაში, თვით რუსეთსა და ჩვენშიაც. მათგანი ზოგი კიდევ მინისტრობს, ზომიერების ბურჟუად ხდება. აი, თუნდ ბრინი, საფრანგეთის ამასწინდელი მოავარ მინისტრი. სულ სხვაა უკიდურესობის ატანა საზოგადოების მდალ წრეებში, რომელთ დანიშნულუბაა ქვეყნას ტყუით, ცოდნით, ზნეობით ემსახურონ, და არა მუსკულებით. ამ წრეების უკიდურესობა ნიშნია,

რომ დირსი არ ეოფილან მდალი დანიშნულებისა, ხალხს უთავოდ სტოკებენ. მათი უკადურესა მიმართულება ერს ამაბლებს. კიდევ რუვნის, რადგანაც ზოზა, ტყუება, მდავა საკუთარი უვარგისობის. ნუ რა გვერათ თავადის, ბანკირის, მრეწველის, ქალაქის-თავის, ლენერლის უკიდურესობისა, ნურას აშენებთ ისეთ უნდობ საძირკველზე, როგორსაც თავის ხელობის უარმეოფი შეადგენს. მტკიცედ იცოდეთ — ის ჩვენებური კინტაა, პროფოკატორობს, გაჭირვების დღეს „მიამალება,“ კაბრიევებული ხალხის მწარე ბედს არ გაიზიარებს.

რაც უფრო წინ წავა ხალხის ზოლიტიკური გამოცდილება, ეს კემპარიტება თან და თან უფრო მეტისთვის ცხადი შეიქმნება, რომ ქართველობას ამ მიმამდაე უკიდურესობისაგან არავითარი სიკაე არ მოეღის. აი, ამ ურგებ, მავნე უკიდურესობის მიზეზიით იძულებული გავხდი მეფიქრა, რომ ავტონომიაც, ფედერალიზმიც, ქართველობაც, „ტატიკისთვის“ დაუქმებია ამ მკკარად-ნაშობ ზარტიას, რომელსაც ქართველობასთან ბუნებრივი კავშირი თავის დღეში არცა ჰქონია, არც ელიწესება.

მოგასხენეთ, ვერ გამოვიკა, რა ნამდვილი ძალა სზობს შეურიგებულ წინააღმდეგობას „მრომის ჰგუფის“ აკობინიზმსა და ფედერალიზმს შუა. თვით ეს ფედერალიზმიც გაუგებარია ჩემთვის. ვინ არ იცის, ის კავშირია თანასწორ, თვისიუფალ სახელმწიფოებს შუა. მამასდამე, ის ან ორი საუკუნით დაგვიანებულა ჩვენთვის, ან ერთი საუკუნით მანინც საადროია. ამ გვარ კავშირის შესადგენად მარტო ერთი მხარის სურვილი რთდი კმარა, საჭიროა ეველასი თანხობა: სხვებსაც უნდა უნდოდეს და სახიროდ უნდა მიანდეს ჩვენთან დაკავშირება. „ზარტიის“ პროგრამა ამ მხრით ნუ თუ არ გავრთებთ იმ „ქვენახელობის“ მსხვერზლს, რომელიც ახიბრებს — მზეთუნახავ-ბატონიშვილს ვირთავო, და ამ ოცნებით თავს ირთობს, იღუზავს? შეირთავს დიადც, მაგრამ ისიც ხომ უნდა იკითხოს — მზეთუნახავი იკადრებს, მიიკარებს, შეიევარებს, გჰევება? კიდევ რომ გავკედეს და შეირთოს, შეეძლება ამ ვაუბატონს მისი შესაფერი რჩენა, მასთან თანასწორი განწყობილება? ჩემი ქონების ზატორნმა რომ დავიყინო: როტიშილდთან, მორგანთან, როეველერთან, ვანდერბილდთან ერთად ამხანაგობას შევევარე-მოქტი, როგორ ფიქრობთ, სრულ გონებისანად ჩამთვლის ვინმე? მათი ამხანაგობა ჩემთვის, რასაკვირველია, სასარგებლოც იქმნება და სასეტაროდ, მაგრამ ისინიც გამოტოვლებიან განა? ეს რომ გაუმხილო მათ, განა ჰანდურის ცემით არ გამხეთქენ? ხალხს ასეთი ჩემი პროტესზია განა სასაცილოდ ეოფთა?

ასეთ აბურდამდე მიათრეკს ზარტიას მიმამდაობა, სინამდვილის დავიწეება. ისეთი პროგრამის შედგენას,

რომელსაც თვალსაზრისით, გულწრფელად: ბოლომდე, გამწარებულის მეტი ვერგინ გაჭეკება, სხვა შედეგი არ ექნება ქართველობაში, ამიტომ რომ გამწარებულების, უმელოთა რიცხვი ერთ ხეივანს ზარტასაც ძლივს ეოფინის ჩვენში და მართლაც გამწარებულს კიდევ ჰქავს თავის შესაფერი ზარტია. ქართველობას ამ ზარტასთან კონკურენტის გაწევა არ სჭირია: რაც მივ გონიერია, ის მოიწიფება თუ არა, უმეტესობათაც გაქართველებსაც ისევე ვერ ასილდება, როგორც გაბურჭულებს. დანარჩენს, სულ ერთია უკიდურესობათაც ხომ ვერ გადაბობირებთ: მათი წრე სხვათაგან მიითრევის. მაგიერად უკიდურესობა, რომელიც არას გქნით, ქართველობის ცნობა-შეათქმის გაშორების. ვინც თავზე ხელ-აღებული არა, თან და თან უნდა ჩამოგვიდგოს. თქვენი წარმომადგენლის „შრომის-ჯგუფში“ ჩაჯდომას მართლაც ეს შედეგი ექნება, სხვა არაფერი: თქვენს გავლენის გარეშე დარჩება ის უმრავლესობა ერისა, რომელიც, დუბის მადლით, უმელოთა არაა, რისიმე ზატრონია, რაზე იცის, მეტადინობის თავის თავისთვის, ოჯახისთვის, ქვეყნისთვის, და, თუმცა უსწორ-მასწოროდ ბრძოლას ერიდება, სამთაბლო ესას, სახელს, ერთგულებას, ქვეყნას მაინც გულწრფელად, შეიღობობრავდ, ბუნებრივად სიკვდილიაში თაყვანს სცემს. ახირება არაა, ასეთი ცოცხალი მასალა ზარტას თვალწინ ჰქონდეს და მისი გაწრთვან არ შეეძლოს საღი ზროტგამათ? ძველია-თუ ასეთი ზროტგამის შედეგს ჩვენთვის საჭიროების მიხედვით? რა უფლება გვაქვს განთნათ მონიჭებული, რა საშუალებაც მათთვის ჩვენთვის წარსულს ან ბუნებას, გონიერად ვაჩვენათ ქართველობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, მხოლოდ თავსავე ნეტარებაში კი არა, სხვა, განთავლებულ ქვეყნებში ხაცად სიკეთეში. ვინც გონება დამჯდარი ქართველია, უფლავა გაჭეკება ამ დრომას, ვისაც ქართველობის მკვლავ უნდა, მან თავისი პოლიტიკური გეგმა უნდა შეამსუბუქოს, ეგებ რაც შეიძლება უფრო მეტ ხალხს ერთი და იგივე ხამდევილი. პრაქტიკული მიზანი აღეხიძნოს, მისთვის განსაკუთრებული და საჭირო. მართლაც ეს შეგვეჩვენს მტერ-მოყვრის ურადდებას და მორიდებას. ჯერ მას უნდა ვეძებდეთ, და არა მოწოდებდეთ კომპიდგან მხეთუნსახვის მოტატებას, რომლისთვის თოკის კიბეც კი არ გვაბადია. სანამ ამ კომპის სინამდვილის კი არა, სურათის — უერებით თავსაღებს ვინცივით, ვერ შედგათ სოციალ-დემოკრატია რა ქულაჯაში ირთვება, რა ბუნების ქულს თავზე იტყოს, რა თავს უბრიალებს ნამდვილ თქვენს დანიშნულს? ოცნების გამყოფი აუცილებლად ქონებასაც ჰქარავს. თქვენ ზარტასაც ეს მომავალი ელის.

ამაგის ვფიქრობ ჩემთვის, მიტომ რომ არ შემიძლია სხვაფერი ვიფიქრო. როდი ვქადაგებ ამ აზრებს.

მართლაც, როცა ვინმე ჩემზე მტრულად სტუევის და ცილს მხერის — ქართველობის მტრიაო — თავს ვამართლებ ხოლმე თქმით: მტრობამ კი არა, სიუფარულმა მიმიფანსა ამ შეხედულებაში-მეთქი.

უკანასკნელი მხილება — ისიც ცილი, რასაკვირველია, — დაგვრჩა გასაქარველებლად: იკოლადქმ თავის უწინდელ რწმენას უღალატა, მოწინავე შავრახმულად იქცა.

ოცდა ერთი წლის უმაწვალი განდლით, როცა ჰერენის „КОЛОКОЛ“-ში (№ 199, 1 ივლისს 1865, გვკრდი 1632) აი რას ვურჩევი ქართველობას. ვთარგმნი სიტყვას-სიტყვით:

„ნაციონალური მისწრაფების გადაჭარბება საქართველოს იმ საყვასოში ურავს თავს, საცა ეხლანხან ტყავი გააძრეს პოლშას და სისხლი დაუშვრეს ჩერქეზებს. ვერობის სახელმწიფოები საქართველოს ან ალყირივით (ესე იგი მკვიდრისთვის უფლება-მიუნიჭებლად; დანიმონებენ, ან ინდო-ჩინეთივით ცარცვას დაუწყებენ. ეს გვხდება, თუ ნაციონალურ მისწრაფებას კეთილი ბოლო მიეცა. რა შედეგი მოყვება უბედურ ბოლოს, და რამდენად ეს უფრო მოსალოდნელია ბედნიერზე, ეს ყველასთვის ცხადია...“

„ამ მოაზრების ძალით ვფიქრობთ, რომ საქართველოს ბელის თვით ეხლანდელ რუსეთთან გადაწნა უფრო მალე გააუმჯობესებს მის მდგომარეობას, ვინემ რომლისამე სხვა ევროპიელი ნაციის კავშირი ან მფარველობა (მფლობელობაზეც რომ არა ვსთქვით რა). ოსმალეთი ან სპარსეთი აქ ხომ სახსენებელიც არაა. საქართველოში მათზე არც ერთი ტყუასალი აღამიანი არ ფიქრობს.“

აი, ჩემი მუდმივი რწმენა და პოლიტიკა. ან ჩემ ნაწერებში ამის წინააღმდეგი ახრი უნდა გამოძებნოს სდმე ბ. ურამ, და მოიყვანოს, ან უსდა გამოტყდეს, მე კი არ ვყოფილვარ ჩემი ძველი რწმენის მოღალატე, მას თვითონ უღალატნია სინიდაისისთვის.

თუ ოცდა ერთი წლას ჭაბუკს ამაგის ანგარიშობა შეეძლო, სიბერეში შეკადრება განა ავკერსეტდე და ისეთებს ავუკე, ვინც შვიდს ზეთ ვვლარ სოვლის? ეს ამონაწერი ამტკიცებს, რომ უოკელთკის იგივე ვყოფილვარ, რაც დღეს ვარ: ერთგული, ანგარიშიანი მწეკმისი ქართველობის სიკეთისა, მურეიგებელი მტერი უოკელი შამართულებისა, რომელიც საქართველოს ქონებას სხვის, უცხოეთის მიზანს, თუ საქმეს, სწირავს.

ერთი კი წამდს. ამ ჩემ მიმართულებას ჩემი პოლიტიკა დავარჩევი. ჩემი მივ არაფერია, მისი გამოკვლავის, გახსენების, განათების მეტი. ქვეყნის პოლიტიკას — როგორც მის ბუნების ნამდვილ ძაღვს — ადამიანის, ხალხის სურვილი კი არა, ამ ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა სტყდს. პოლიტიკა ახალ მოდური მლიანკა კი არაა, რომლის ცვლა ჩვენს ქეიფზე ჰქიდა, ისეთივე ტრადიციული, უცვლელი, მამა-მამური განძია, როგორც ესა, ერთგუება, სარწმენოება. სანამ შავი-სდვიდან

გასაყადი სრუტე ოსმალის ხელშია, სანამ სამხრეთით ოსმალეთი და სპარსეთი გავრავს, აღმოსავლეთით — ლეკი და თათარი, ჩრდილოეთით — რუსეთი, ბევრიც რომ ვიწროაღოთ, იმ პოლიტიკას ვერ ავცილებით, რომელიც აურჩევიათ საქართველოს უდრეს გმირებს, ბევრი ცდის, ძებნის და მსხვერპლის შემდეგ. უკეთესი რომ შესაძლოა ეოფილიყო, განა მათ დაეძალებოდა? ჩვენსე ცოტად სწუროდათ: ვითომ, დამოუკიდებლობა, საკუთარი გვირგვინი ჩვენსე ნაკლებ უფარდათ? საძებნი გზა ჩვენსავით დასშულა როდი ქქონდათ, უფლებაც სისრულით ხელთაუჭერათ, ვისთანაც უნდოდათ საქმე დაეკავებოდათ, კავშირი შეეკრათ, ბრძანებისამებრ მთელი ქვეყნის მიმოვლეს მათმა ელჩებმა, სსეიფთა არსად დარჩენიათ, რომელთანაც მოლაპარაკება არ გაემართათ, დაახლოვება საქართველოს სახსენლად არ ეცადათ. სანამ საბოლოო გზას დაადგებოდნენ, სანამ გვირგვინს ერის არსებობას შესწირავდნენ, ეოველი საშუალება სინჯეს, ეოკელი დონის-ძიება იხმარეს; თვით სარწმუნოების შეცვლასაც შექმნირდეს რომის შპს და ფრიდრის დიდს. ეგრემლოდ ვერ გადაკითხავს კაცი ამ სამი საუკუნის შეცდინეობის აღწერას მატანეებში. რაც ამდენს, ამისთანა თაობას აუგია, აუცილებლად უტყნათ, იმას ერთი გვუფი, ბინდ ერთი თაობა ვერ შესცვლის. სანამ ოსმალის, სპარსეთის ადგილს რომელიმე სხვა რასას ან შეიფება არ დაიჭერს, საქართველოსთვის არავითარი სხვა პოლიტიკა არ იარსებებს, იმის გარდა, რომლითაც ხელმძღვანელობდნენ, იძულებით, საქართველოს უგონაურესი მატონებია: აღექანდრე კახელი, აღექანდრე იმერელი, ვანტანგ კანონმდები, თეიმურაზ მეორე, სოლომონ დიდი, დიდი ერეკლე. რა ძალამ და აუცილებლობამ ეს მკეეები გასტყნა, ის ახლაც უცვლელად არსებობს; მას ვერც ჩვენ მოვერევიო. როგორც უნაყოფოდ, უკვალად, უსახელად დაიდუმა ეოველი სახსარი, მათ დროს სხვა რამე მიხინიკენ მიმართელი, ისრევე წყალ-წადებულა ეუელა სხვა შეცდინეობასე ნახმარი საშუალება. ბუნების წინააღმდეგ ეოველი ცდა ამათ და სსსტიკად იხვება.

ამიტომაც ქვეყნის მოლადატე და დაქვშავი მართო ისა, ვინც ამისთანა წინაშრების მტნებას უცხო მოძღვრობისთვის იუიწუებს, და ა) შეიძღარ მოძღვრებას აღეეს საქართველოს უმჯობესს, უკანასკნელ ძადას.

კავკასიელ ქალთა საზოგადოება

აგერ ოთხი-ხუთი წელიწადია, რაც თბილისში დაარსდა ეს ფრიად საინტერესო და საქრო საზოგადოება, მაგრამ ქართველები ძლიერ ნაკლებად ვიცნობთ და როგორღაც გულცივად მივიღეთ ეს სიშპატიური საქმე. ამ გარემოებაში პრესასაც თითქმის ხმა არ ამოულია და როგორღაც უყურადღებოდ დასტოვა ეს პირველი ნაბიჯი კავკასიელ ქალთა შეკავშირებისა. ქართველნი ქალნი რომ საზოგადოთ იმდენად ინდეფერენტნი ვართ, ხომ თითქმის ვერცკი გავიგეთ, რომ ეს საქმე ჩვენ, ქართველ ქალებს, როგორც ერთ უდიდეს კავკასიელ ეროვნებათა წარმომადგენლებს პირდაპირ გვავალებდა თვალის გახელას და ამ საზოგადოებაში ჩვენის ეროვნებათა წარმომადგენელთათვის საპატიო ალაგის დაქერას გვიკარნახებდა.

ნათქვამია: „თუ მოტირალი არ ტირის, მობანეს რა თავი სტკივაო“, და სხვა კავკასიელ ეროვნების ქალებმაც, რასაკვირველია, დიდად თავი არ შეიტკივეს და არ დაგვიანტერესეს ამ კავკასიელთა საერთო საქმეში.

ქართველ ქალებში კი დიდი ხანია არის მოძრაობა, სურვილი ქალთა ორგანიზაციის შექმნისა. ბევრჯელ იყო ამის თაობაზედ კრებები, მსჯელობა, თათბირი: ერთხელ საქმე ქალთა კლუბის მოწყობისა, თითქმის მოგვარებულიც იყო, მაგრამ სხვა და სხვა მიზეზების გამო ვერ მოხერხდა ამის განხორციელება.

წელსაც კვლავ აღიძრა აზრი ქალთა ორგანიზაციის შექმნისა; რამდენიმე ათეული ქალი შეკრიბა, იბაასა, იმხავრა და თაიანთ შუა აირჩია კომისია, რომელსაც დაავალა ამ საქმის განხორციელება. ამ კომისიამ კარგა ხნის მოფიქრების და თათბირის შემდეგ, გადასწყვიტა შეერთებოდა კავკასიელ ქალთა საზოგადოებას და დეკავებინა მით შუაის ადგილი, რომელიც დიდი ხნიდგანვე უნდა სჭეროდა, თუ უნდოდა რომ კავკასიელ ქალთა შუა ქართველ ქალსაც სჭეროდა თავისი ადგილი და ამ დაგვიანებულის, მაგრამ აუცილებელის შეთანხმებისთვის გამართა ლაპარაკი კავკ. ქალთა საზოგადოების მართველობასთან.

შემოსწენებული კავკ. ქალ. საზოგადოების მართველობა დიდის თანაგრძნობით მიეგება ამ სურ-

ვლის ქართვ. ქალებისას და იმდენად დიდ მნიშვნე-
ლულად ჩასთავლა ეს წინადადება, რომ გადასწყვი-
ტა მოეწვია საზოგადო კრება. საზოგადო კრებამ
თავის მხრივ აირჩია კომისია და დაავალა გასცნო-
ბოდა ქართვ. ქალთა კომისიის წარმოდგენილ პი-
რობებს შეერთებისას.

შეერთებულმა ორმა კომისიამ გადასწყვიტა შე-
ედგინა შემდეგი პროგრამა შეერთებისა:

ქართველი ქალები შევლენ „კავკასიელ ქალთა
საზოგადოებაში“, როგორც თანასწორ უფლებიანნი
წევრნი და შეადგენენ **დამოუკიდებელ** ქართულ
სექციას, რომელიც იხელმძღვანელებს საზოგადოე-
ბის წესდებით.

1) ქართველ სექციაში შესვლა შეუძლიან სექ-
ციის თანხმობით კავკასიელ ქალთა საზოგადოების
ყველა წევრს, ვისაც აინტერესებს და შეუძლიან
(იციის ქართული ენა) სექციაში მუშაობა.

2) სექციის დაარსებისთვის საჭიროა არა ნაკ-
ლებ ოცის წევრისა. სექციის კრება კანონიერია,
თუ კრებას ნამდვილ წევრთა $\frac{1}{3}$ დევსწრება.

3) ქარ. სექციას აქვს უფლება თავიანთ შო-
რის აირჩიოს ერთის წლის ვადით სექციის გამგეო-
ბა შვიდი კაცისაგან და ორი კანდიდატი. გამგეობა
თავის შორის ირჩევს თავმჯდომარეს, მდივანს და
ხაზინდარს.

4) სექციის და გამგეობის კრებები ინიშნება
საჭიროების დავარად თავმჯდომარისაგან, ან ხუ-
თის წევრის განცხადების თანახმად.

5) სექციის გამგეობის წევრების ვინაობა უნ-
და ეუწყოს კავკასიელ ქალთა საზოგადოების გამგე-
ობას.

6) გამგეობა სექციისა გზავნის „კავკ. ქალ.
საზოგ.“ გამგეობის კრებებზედ ორ წარმომადგე-
ნელს ამ წარმომადგენლებს ევალებათ; აცნობოს სა-
ზოგადოების ცენტრალურ გამგეობას სექციის დად-
გენილებანი, რომელნიც არ უნდა ეწინააღმდეგე-
ბოდეს საზოგადოების წესდებას.

7) ქართულ სექციის ყველა პრინციპიალური
დადგენილებას ამტკიცებს ცენტრალური გამგეობა.

8) სექციის სახსარს შეადგენს: კავკასიელ ქალთა
საზოგადოებისგან დანიშნული განსაკუთრებული თან-
ხა, რომელიც შეტანილ იქნება წლიურ საერთო
სმეტაში და ხელშეუხებელი სექციის თანხა, რომე-
ლიც იქნება კერძო პირთაგან მართა სექციის
საჭიროებათათვის შეწირული.

9) სექციის გამგეობა ხარჯავს თავის თანხას იმ
სმეტის მიხედვით, რომელსაც ამტკიცებს საზოგა-
დოების საერთო კრება.

10) სექციის საჭიროების და გვარად ეძლევა
ყოველ თვიური ავანსი.

უცხადებს რა ამ პირობებს კავკასიელ ქალთა
საზოგადოებასთან შეთანხმებისას ქართველ ქალთა
კომისია საზოგადოების, იმედოვნებს, რომ ქართ.
ქალთა შუა მრავლად აღმოჩნდებიან მსურველნი,
რომელნიც შევლენ წევრებად ზემოხსენებულ სა-
ზოგადოებაში, რათა ქართულს სექციას ხელი შე-
უწყონ და მისცენ ძალა მოქმედებისა ქართველ
ქალთა თვის კულტურულის საქმეების მოწყობისა.
ამ გვარი შეთანხმებულის და წარჩინებით მუშაო-
ბის მაგალითი ქართველებს უკვე გვაქვს—სახალხო
უნივერსიტეტის ქართული სექცია, რომელიც
სრულიად დამოუკიდებლად და დიდის წარმატებით
ასრულებს თავის სრულ ეროვნულ სიქმეს და შე-
თანხმება სხვა ეროვნებათ წარმომადგენლებთან, თუ
არ ამშვენებს და არ აძლიერებს, ხომ არ აფერხებს
და ხელს არ უკრავს.

ვინც თანაგრძნობით მოეკიდება ამ საქმეს და
ვისაც შეგებული აქვს ყოველი შეკავშირებულის
ორგანიზაციის მოქმედების ძალა, უეჭველია, ჩეე-
წერება წევრად ზემოხსენებულ საზოგადოებაში და
და მისცემს საშუალებას ქართველ ქალებს დაუ-
ყოვნებლივ შეუდგენენ ქართველ ქალთა ორგანიზა-
ციის მოწყობას.

წევრებად ჩაწერვა შეიძლება ქართველ ქალთა
ამხანაგობის სამკერვალო სკოლის სადგურში, ნაკა-
დულის რედაქციაში და კავკასიელ ქალთა საზოგა-
დოების კანცელარიაში.

ექ. გაბაშვილისა.

საზოგადოება „კახეთის“

შესახებ

(გ. წინამძღვრი შვილის წერილის გამო)

არ შეგვიძლიან არ დავეთანხმოთ ბ. წინამძღვა-
რი შვილს, რომ უპირველეს ყოვლისა საჭიროა სა-
ზოგადოება „კახეთის“ ინტერესების დასაცველად
მკოდნე და დახელოვნებული ინსტრუქტორი ადგი-
ლობრივ კახეთში იყოს, ვინაიდან კარგი თვისება
ღვინისა, თუ სავსებით არა, ნახევრად მაინც დამო-
კიდებულა მის მოვლა-შენახვაზედ, რასაც ამ ქამად
არავითარი ყურადღება არა აქვს მიქცეული.

არავისათვის ახალი ამბავი არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ლენინი ისეთი აზიზი საქონელია, რომელიც მოითხოვს უზომო სიფაქიზეს და თავის დროზე გადაღებ გადმოღებას. ყველა ამისათვის კი საქიროა ადგილობრივ მკოდნე დახელოვნებული ჰირი. ინსტრუქტორი, რომლის მოვალეობადაც ჩაითვლება, როგორც ლენინის მოვლა-შენახვა, (უფროს სარდაფის მიბაძვისამებრ ქ. თბილისში) აგრეთვე მისი დაყენება და ავადმყოფ ვაზის წამლობა.

ამ შემთხვევაში ლენინის „მიმღები“ (შეიძლება იგი იყოს არა ინსტრუქტორი) იმოქმედებს მეღვინის, გამგეობის და ამ ინსტრუქტორის წინასწარ შემუშავებული ინსტრუქციით.

აქ საზოგადოების ყურადღება უნდა მივაქციო ერთ გარემოებას: დღევანდლამდე ხსენებულ წარმოებაში მოსამსახურეთა შორის უპირატესობა ეძლევათ გარეშე პირთ. მე გასაკვირველად მიმაჩნია ეს არა ნოლმალური მოვლენა, მაშინ, როდესაც ყველა მომქმედნი, როგორც განყოფილებების გამგენი, აგრეთვე კანტორებში მოსამსახურენი და სარდაფებში მომუშავენი უნდა ინიშნებოდნენ საზოგადოების წრიდან. წვერი, ანუ ამხანაგი საზოგადოებისა, მოსამსახურე იგი, თუ მუშა, დანტერესებულია ყოველ მხრივ, იგი ცდილობს წარმოების კეთილ დღეობისათვის, გაფართოებისათვის, რადგანაც მისი წინ სვლა, მისი კეთილ-დღეობა მას ახარებს, მისი მოგება მას ჰმატებს, მხოლოდ ზარალი კი მას აღონებს, აჯაკრებს, მისი წაგება მას აკლებს, ერთი სიტყვით, თვისი წარმოება მას ახალისებს, ამოქმედებს, მაშინ როდესაც გარეშე პირი ამ საქმეს გულ-გრილად უტკერის და გარემოება საქმის მსვლელობისა მას ნაკლებად აინტერესებს.

ჩვენ კი რასა ვხედავთ? ვადავლეთ თვალი ხსენებულ წარმოების მომქმედ პირთ და დანახავთ რომ ოცში ერთია წვერთაგანი, ერთია გულ-შემატკივარი საქმისა, დანარჩენი ცხრამეტი გარეშეა, რომელნიც თავ-შეუწუხებრივ უტკერიან წარმოების სუნთქვას.

შეიძლება წარმოვიდგინოთ კიდევ რომ კომერსანტი მეღვინე, ინსტრუქტორი, ბუღალტერი, რომელნიც საქიროებენ სპეციალურ ცოდნას და გამოცდილებას, არ მოეპოვებიან ჩვენი წარმოების ამხანაგთა შორის, მაგრამ დანარჩენი ფუნქციების შესახებ რაღა ითქმის, ეს ხომ აჯვილად შესაძლებელია!

რამდენადაც მახხოვს, ხსენებული კითხვა წინადაც ყოფილა ხოლმე აღძრული და საზოგადოების

კრებისაგან მიღებული, ამისთვის საჭიროა ამ გარემოებას ყურადღება მიექცეს, ვისიც ჯერ არას და თუ ეს კითხვა ჯერ დაკანონებული არ არის და არც შესაძლოა, მომავალ კრებაზე მიანც იყოს წამოყენებული, რომელიც, უეჭველია, დაადასტურებს ამ წინადადებას და რამდენადაც შესაძლებელია დაინახავს, ეცდება განახორციელოს ხსენებული მოსაზრება.

საზ „კახეთის“ ერთი წვერთაგანი დ. გამყრელიძე.

თავ.-აზნაურობის

საგანგებო კრება

კახეთის რკინის გზის ისტორიას კიდევ ერთი უცნაური ფურცელი ჩაერეკა—თავ.-აზნაურობის უკანასკნელი საგანგებო კრება, რომელზედაც ყოველმხრივ სწეწდნენ იმ ხელშეკრულობას, რომელიც რ აპრილს დასდო დ. გურამიშვილმა რუსეთ-აზიის ბანკთან.

უმთავრესი საგანი კრებისა, როგორც ლოლიკა მოითხოვდა საქმისა, ის კი არ იყო, მივიღოთ თუ არა ეს ხელშეკრულობა, ის კი არა, დავაგვირგვინოთ თუ არა თავ.-აზნაურობის და მასთან მთელი ქართველი საზოგადოების წადილი, რომ კახეთის რკინის გზა ჩვენს ხელში იყოს, — არამედ სრულიად უმნიშვნელო, გროშის ფასად არ ღირებული იურიდიული დავა: სავალდებულოა თუ არა ასეთი ხელშეკრულობა ფორმალურად, იურიდიულის თვალსაზრისით.

ეს იყო ტურნირი, ჯირითი ჩვენი იურისტებისა და არა საფუძვლიანი განხილვა და განსჯა ფრიად მნიშვნელოვან საკითხისა: ხო თუ არა, გვინდა თუ არა დამოუკიდებელი გზა. ყველა ერთმხრივ აღიარებდა, რომ კახ. რკ. გზის დამოუკიდებლობა სასურველია, მაგრამ ამავე დროს ზოგნი გულწრფელად და ზოგნიც განგებ ამ სურვილს სიბნელეს ახვეკდნენ.

არც ერთ მათგანს, ვინც კახ. რკ. გზის დამოუკიდებლობის წინააღმდეგი იყო არა ჰქონდა არავითარი საბუთი და ამიტომ იძულებულნი იყვნენ თავისი მსჯელობა დაემყარებინათ უსაფუძვლო შიშზედ, რომ თავ.-აზნაურობა დაჰკარგავს იმასაც რაც აქვსო, ან და იურიდიულ ხრიკებს ექიდებოდა. ერთმა მათგანმა ისეთი საოცარი, თვალში საჩხერი

რამაც კი მოიგონა, რომ თავ.-აზნ. ვერ იხდის 820 მანეთს ვალსაო. ამისთანა საბავშვო ამბებით აშინებდნენ კრებას: ბუა მოდისო.

მოვისმინეთ რამდენიმე იურისტის მკერმეტყველური სიტყვაც, მაგრამ ამ სიტყვებმა უფრო ნათელ ჰყვეს, რომ საკითხის გადატანა ამ სფეროში სრულიად უნიადაგოა. ყველა მათგანი **კატეგორიულად** ამტკიცებდა, შეურყვევლად, რომ სწორედ მისი მოსაზრებაა მართალი და ყველანი ერთმანეთს კი ეწინააღმდეგებოდნენ დიამეტრალურად: **გ. რცხილაძე** ამტკიცებდა, რომ ხელშეკრულობა სავალდებულოა **ყოველშემთხვევაში**; **ი. აფხაზი**, რომ იგი სავალდებულო გახდა მხოლოდ იმის შემდეგ, **რაც დეპუტატთა საკრებულომ დაადგინა—მავილოთო**. ამ მოსაზრებას მიემხრო **შ. ალექსი მესხიშვილიც**. **ი. ბარათაშვილი** არა ნაკლებს რიხით და საბოლოოდ სწყვეტდა, რომ ხელშეკრულობა **სავალდებულო არ არის** და ვერც არავინ დაგვაძლებს მივილოთო. **ალ. ყანჩელი** ხომ უფრო შორს მიდიოდა და მისხარადაც კი იგდებდა **ი. აფხაზს**, რომ იგი **ახლა** სცნობს სავალდებულოდ იმას, რასაც წინად არა სცნობდაო.

ჩვენის აზრით, **ი. აფხაზს** კიდევ ჰქონდა რაიმე საბუთი, რადგან დეპუტატთა საკრებულომ მართლაც დაადასტურა დ. გურამიშვილის პირობა, მაგრამ რა საბუთით ხელმძღვანელობდა თვით ბ.ნი ყანჩელი, როცა იურიდიულ კომისიაში ამტკიცებდა, რომ ხელშეკრულობა **სავალდებულოა** და კრებაზე კი თვალს გვიხვედა: **არ არის**ო.

და რამდენად გულწრფელი იყო ამ მტკიცებაში, სჩანს იქიდანაც, რომ ბოლოს, **მისივე** რჩევით, აირჩიეს ახალი იურიდიული კომისია, რომელსაც წაუშმღვარა ასეთი სიტყვა: „ვინაიდან იურიდიული მხარე მეტად რთული და ნაზია (**ТОНКАЯ**), **საკამათოა**, გადავცეთ უფრო კომპეტენტურ კომისიასაო.“ და ასეთი ყანჩაველები, რომელნიც ძირიან-ფესვიანად იცვლიან ფერსა იმის და მიხედვით, თუ რომელ მომენტში რა გაუვათ—წინამძღვრობდნენ კახ. რკ. გზის მოწინააღმდეგეთ. თავის პირველ სიტყვაში ყანჩაველი იმასაც კი არ მოერიდა, რომ კახ. რკ. გზის წესდება თავისებურად ალაპარაკა და არა მარტო ხელს აფარებდა იმ მუხლებს, რომელნიც სრულ პატრონობას გვიმტკიცებენ (§ 32, 33 და სხ.) არამედ იმათაც რყენდა, რომელსაც კითხულობდა (§ 37) და როცა ეს აღნიშნეს და გააბათილეს მისი სიყალბე, ისღა სთქვა: „დასკვნა კულისავენ არისო.“

ალ. ყანჩელმა უფრო გააძლიერა შიში სხვა ორატორებისა და აქც ხრიკებს მიმართა, რასაკვირველია, ჯერ აღნიშნა, რომ ქარვასლას **ახალი** ვალი დააწვება 1,200,000 მანეთისაო, როცა ძალიან კარგად იცის, რომ ქარვასლას უკვე აწევს ვალი ნახევარ მილიონისა და მაშასადამე **ახალი** მხოლოდ 700,000—იქნებოდა.

შემდეგ ყანჩელმა და სხვებმაც დაგვიხატეს ისეთი სურათი, ვითომ ქარვასლის დაკარგვა გვიქადის ყველა კულტურულ სექციების დანგრევას სკოლების, საზოგადოებათა და სხვაო. ამაზედ შორს სიყალბე სადღა წავა? ვინ არ იცის, რომ ჩვენ კულტურულ საქმეებს ქარვასლა კი არ აცოცხლებს, არამედ ბანკი და ეს შიში მხოლოდ ზავშვების შესაშინებლად თუ გამოდგება. და განა კრებაზე ცხადლივ არ გამოიჩვენა, რომ ქარვასლასაც არავითარი შიში არ მოეღის, რადგან შეძენილ აქციების ფასით სრული დ იფარება აღებული ვალი? და განა მსჯელობის საფუძველში რომ მარტო ქარვასლის დაკარგვის შიში ყოფილიყო, განა **სხვა** პროექტები კი არ იყო, ან ვერ შემუშავდებოდა კრებაზედ?— არა, მსჯელობა პირდაპირ მიმართული იყო იქითკენ, რომ საქმე ჩაშლილიყო და არა იქითკენ, რომ საუკეთესოდ მოგვარებულიყო. თორემ რა სალაპარაკოა ფორმალური მხარე, როცა საქმე მოგვებულია, რა სალაპარაკოა ქარვასლა, როცა კრებაზედ იყო დამოკიდებული სხვა საშუალებაც გამოენახა, თუ ამ უბრალოდ ვერ შეიგუებდა.

თავ.-აზნაურობამ შესძრა მთელი ქვეყანა, მეფის მოადგილეს, კოკოვცევს, სახელმწიფო საბჭოს, პუტილოვს და ბანკებს უარი ათქმევინა იმაზედ, რაც მათის სახელმწიფო თვალსაზრისით უმჯობესი იყო და ახლა **თვითონ** უარობს და უკან იხვეს. ესეთ პარის შერცხვენას არავინ აპატიებს და სწორედ ის პირნი, რომელნიც ყველაზედ მეტს ჰყვიროდნენ, რომ თავ.-აზნაურობამ პირი შეირცხვინა მთავრობის წინაშეო, დღეს თვითონ თავსა სკრიან თავის მოქმედებით. ჩვენ არა ვართ თავ.-აზნაურობის პრესტიჟის დამცველნი, მაგრამ თვით დამცველნი რომ ამ პრესტიჟს მისხარად იგდებენ, ოღონდ თავისი გაიყვანონ—ეს პირველი მაჩვენებელია, რამდენად გულწრფელად იყენებენ ყოველ ხრიკსა.

მაგრამ პრესტიჟი რომ იქით გადავადლოთ, უბრალო ადამიანური ეთიკა მოითხოვს არ მოატყუო ის, ვისთანაც საქმეს იჭერდა თუ ესეც სასაცილოდ არა ჰყოფნით ბ-ნ ყანჩელებს: კომერციულ საქმეში ეთიკა რა შუაშიაო, — ძნელია მათთან კამათი. კომერციულ

საქმეში ეთიკა არ ყოფილა საჭირო; როცა დაბეჭდილ წესდებებს კითხულობს მაშინაც არ ყოფილა საჭირო, რადგან... ან მართლაც რა საჭიროა ყინვადგებები ათვის ეთიკა? მაგრამ როცა ისინი სხვებს უქადაგებენ ამას — მაშინ ჩვენ მოვალენი ვართ დაუყვიროთ: შორს საზოგადო საქმისაგან, — ეს კლუბი არ არის!

ალარ შევჩერდები იმაზედ, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის კახ. რკ. გზაზედ პატრონობას; რაკი უკვე ბევრჯელ გექონია ამ საგანზედ ბაასი მკითხველებთან, მაგრამ არ შეგვიძლია გაკვირვება არ გამოვსთქვათ იმის შესახებ, რომ ჩვენი „ინტელიგენცია“ ეურჩება ეკონომიურ ორგანიზაციის შექმნას იმ მოსაზრებით, რომ კულტურულ-ქველმოქმედურ საქმეთ მოაკლდებათ თანხაო. ამას რომ ძველებური შეხედულების თავ-აზნაურნი ამბობდნენ — რა გასაკვირველია, ისინი მარტო ქველმოქმედებაში ხედავენ ხსნასა თავისთვისაც, და იმათთვისაც, ვისაც მოწყალებას აძლიეენ. მაგრამ ამასვე რომ იმეორებენ ზოგი ინტელიგენტებიც, ეს მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ გამრყენილმა გავლინამ ქველმოქმედებისამ მათზედაც იმოქმედა. ჩვენი მოვალეობაა შევქმნათ ეკონომიური ორგანიზაციები, შევქმნათ ისეთი ამხანაგობა-საზოგადოებანი, რომელნიც თავისუფლად იდგებიან თავის საკუთარ ფეხზედ და გლახასავით არ შეპყურებენ ხელში იმ თავ-აზნაურობას, რომელსაც წარა-მარა ლანძღვენ. იმის მაგიერ, რომ ორთავ ხელით მოვეჭიდოთ ისეთ საშუალებას, საცა ბედმა გავვიღიმა და მთელს რკინის გზას ხელში გვაძლევენ, საცა ჩვენ შეგვეძლება ათასობით შევქმნათ კულტურული საქმენი, რადგან თვით რკინის გზაც უდიდესი კულტურული საქმეა; საცა ჩვენ შეგვეძლება საფუძველი ჩაუყაროთ ჩვენი საკუთარი მეურნეობის და მრეწველობის შექმნა-აღორძინებას — ყველა ამის მაგიერ ჩვენ შინაარვეად ვიძახით: დღევანდელი კვერცხი, ხვალინდელ ქათამს მირჩენიაო. ესე შეუძლიან მსჯელობა მხოლოდ მეწვრილმანეს და არა ისეთ ადამიანს, რომელიც განსჭვრეტს მომავალს თავის ერისას.

დროა გადავადგოთ ქველმოქმედური ორგანიზაცია ჩვენი ღარიბი ცხოვრებისა და შეუღღეთ შექმნას მატერიალურ-კულტურისას; ისეთ კულტურას, რომელსაც მოაქვს სიმდიდრე ნივთიერი, სულიერი სიმდიდრის გასაფურჩქნელად.

დროა მოვიდეთ გონსა და მივხედეთ, რომ ისტორია არ იქედება მარტოდენ სწავლა-განათ-

ლებით, და სულიერი კულტურით არ იფარგლება, — ისტორიას რკინის ეკონომიური კონონებიც ატორიალებენ და ამას უდიდესი ყურადღება უნდა მიექცეს ჩვენგან.

რ. გ.

ბაღკანეთის ომის შედეგები

როგორც ომის დასაწყისშივე მოსალოდნელი იყო და როგორც ვწერდით ამაზედ — ომის შედეგებით ყველაზედ მეტად ევროპა ისარგებლებს, რადგან ოსმალეთის ვალს ახლა სხვებზედ ანაწილებს და თვით ძალაგამოღეულ ბრწყინვალე პორტისაც აციქნის, როგორც ტერიტორიას, ისე „გავლენათა სფეროებს“. ინგლის-ოსმალეთის „შეთანხმება“ იმას ნიშნავს, რომ ოსმალეთი იძულებულია მისცეს მდიდარს ინგლისს ზოგიერთი კუნძულები (სხვათა შორის კიპროსიც) დაუთმოს რკინის გზის კონცესიები ანატოლიაში, და ნასესხებ ფულითაც ისევ ინგლისში ააშენოს საჭირო გემები; ისე რომ იქიდან, ხელში დასაქვრავ მინც ვერ გამოაქვს ფული. ასევე სარგებლობს გერმანიაც და ქუათა მყოფელი ავსტრიელნიც ურჩევენ მთავრობას: დაანებე თავი იარაღის ჩხრიალს, ეგებ სამშვიდობო ბაზარი სადმე ავიჩინოთ ოსმალს კიდებზედ. საფრანგეთი, რუსეთი და ყველა, ვისაც ხელი მიუწვდება, თუ არა — ყველა სცდილობს ისარგებლოს და დროით გამოაცალოს რამე დაცემულს სახელმწიფოს.

ამავე დროს, მოკავშირენი, რომელთ ძლიერებას შეადენდა ერთობა, და რომელთაც მოულოდნელად დასცეს ოსმალეთი ერთი ხელის მოსმით, დღეს ნადავლის გაყოფაზედ ამრეზილან და უკვე მტრული განწყობილება იკიდებს ფეხს მათ შორის. ბულგარეთი და საბერძნეთი ოფიციალურად თუ არ მომობენ, აქა-იქ ერთმანეთს თოფ-ზარბაზნით უმასპინძლებიან და უხოცავენ ჯარის კაცებს. იმასაც კი ამბობენ, რომ ოსმალეთს და ბულგარეთს შეუკრავთ პირობა საბერძნეთის წინააღმდეგაო.

სერბია-ბულგარეთის ურთი-ერთობაც ვერ ჩამდგარა კალაპოტში და შეიძლება მალე „ძმათა“ სისხლიც დაიდვაროს საზღვრების გაყვანაზედ, რადგან გამარჯვებულნი ვეღარ კაყოფილდებიან ომის წინად დადებულ ხელშეკრულებით და როგორც ერთნი, ისე მეორენი სცდილობენ რაც შეიძლება მეტი წაპკლიჯონ ერთმანეთს.

ისეთი მოძმე ხალხნიც კი, როგორც სერბია და ჩერნოგორია, ისინიც კი ვერ არიან შეთანხმებული და ალბანეთის ავტონომიის ჩაჩხირვა მოკავშირეთა საზღვრებს შორის, ჰქმნის უსიამოვნებას.

რუმინიამაც, რომელიც თავიდანვე სულ იმის ცდაში იყო როგორმე ესარგებლნა ომით და რამე წაეგლიჯა ბულგარეთისათვის, თავისი პრეტენზიები წამოუყენა და კიდევ მისწვდა საწადელს, თუმცა საბოლოო მორიგება არ მომხდარა.

ყველა ეს ამბები გვაფიქრებინებს, რომ ჯერ კიდევ საბოლოოდ არ დალაგდება მალე ომით ატეხილი დავა და გამწვავება მდგომარეობისა ხელახლა შესაძლებელი.

მათალია, ოსმალეთი ძლიერ დამარცხდა, მაგრამ მაინც განუწყვეტლივ გზავნის ჯარებს ჩატალჯახედ და, ვინ იცის, კიდევაც შეეცადოს დაკარგულის ანაზღაურებას, თუ მოკავშირეთ დროზედ არ მოსპეს შინაური შფოთი და ერთმანეთს დაუწყეს წეწვა.

ასე არის ჯერ კიდევ აწეწილი საქმე ბალკანეთზედ, ჯერ კიდევ არ დამცხრალა საომარი ჟინი მებრძოლთა ერთ მხარეს და უკვე ჰაერში მეორე ომის სკინ ტრიალებს — ახლა შორეულ აღმოსავლეთზედ იკრებება ღრუბლები: ამერიკას და იაპონიას ცალკე მოსდის ლაპარაკი, იაპონიას და ჩინეთს ცალკე მოლაპარაკება და სხ. ამგვარად თითქმის განუწყვეტლად რომელიმე კუთხე ქვეყნისა მოწამე ხდება სისხლის ღვრისა და ბარბაროსობისა. ეს არის მეოცე საუკუნის კულტურის სიმალლის მომასწავებელი.

ბიბლიოგრაფია

რედაქც. მოუვიდა წიგნი ჩვენი პატივცემული თანამშრომლისაგან — ალ. ყიფ შიძისაგან. ეს წიგნი არის „კანონი გლეხთა და სოფლელთა და ბატონთა და მემამულეთა შორის დროებით ვალდებულ დამოკიდებულ ურთი-ერთობის მოსპობისა ნადელის დახსნითა და შესყიდვით საკუთრებად, მთავრობის დახმარებით, თბილისისა, ქუთაისისა, ერევანისა, ელისავეტპოლისა და ბაქოს გუბერნიებში“. გამოცემულია იგი რუსულად და ქართულად და დაწვრილებით გვაცნობს იმ ახალს კანონს, რომელიც დამტკიცდა გასულ წლის 25 ქრისტეშობისთვის. ეს წიგნაკი ფრიალ საყურადღებოა ყველა იმ პირთათვის, როგორც ყოფილ მებატონეთა, ისე დროებით ვალდებულთათვის, ვინც დაინტერესებულია კანონის სწორედ შეთვისებაში და კანონიერად შესრულებაში. თორემ, როგორც არა ერთხელ მოგვსვლია ამბავი, ერთი და მეორე მხარეც თავისებურად ხსნის ამ კანონს და მოსალოდნელია ურთი ერთ შორის არა-სასურველი კონფლიქტებიც.

რადგან ქართული საკანონმდებლო ტერმინოლოგია თანამედროვე პირობებთან არ არის შეგუებული, ავტორს დაურთავს პატარა ლექსიკონიც.

სასურველია რომ ყველა კანონი, რომელიც შეეხება ჩვენს ქვეყანას ასევე სრულად და კარგად გამოიცეს ხოლმე, ბევრი უსიამოვნო მოვლენის თავიდან ასაცილებლად და რადგან უმეტესობას ჩვენი ხალხისას თვით კანონის შეთვისებაც გაუძნელებდა, კარგი იქნება ლექსიკონთან პატარა განმარტებანიც დაიბეჭდოს ხოლმე. რასაკვირველია ყველა ამას კერძო პირი ვერ იკისრებს და უნდა დაევალოს რომელიმე ორგანიზაციას.

მოგვივიდა „ჯეჯილის“ რედაქციის გამოცემა „საბავშვო თეატრი“ ოთხი პატარა სათეატრო ნაკვთით: „დგმური“, „მგელი, თხა და ციკანი“, „პეტრიკა მოიწამლა“ და „ტყუილს ტყუილი მოსდევს“. წიგნი გამოცემულია სუფთად და ლამაზად. შეიცავს 68 გვერდს და ღირს ორი შაური.

რედაქციამ მიიღო ქართულ კულტურის მოყვარულთა საზოგადოების მიერ გამოცემული ღია (საფოსტო) ბარათები ალ. სოლ. ხახანაშვილის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით. თითო ბარათი ღირს 5 კაპ. და იყიდება წერა კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების და სოსიკო მერკვილაძის წიგნის მაღაზიებში.

ახლად დაარსებული მიხეილ კავსაძის მიერ „თბილისის ქართველ მუშათა მომღერალ-მგალობელთა გუნდი“ პირველად ჰმართავს კონცერტს სახალხო სახლში კვირას დილით 26 მაისს 1913 წ. გუნდში მონაწილეობს 10 კაცამდე; გააოწყობილი იქნება ეროვნულ ტანისამოსში (ჩერქეზულად) და შეასრულებს ხალხურ სიმღერებს. სხვათა შორის იქნება შესრულებული რაჭული სიმღერებიც. კონცერტის წინა დღე მიხეილ კავსაძე წაიკითხავს მოხსენებას მუსიკაზედ: „ქართული მუსიკა (სიმღერა-გალობა) და მისი მდგომარეობა განვითარება“.